

Esdevenint comunistes de partit: els comunistes-sindicalistes i els orígens del PCE a Catalunya, 1922-1924

ARTURO ZOFFMANN RODRÍGUEZ

Becari del programa de beques post-doctorals d'humanitats

Institut de Recerques Històriques

Universitat Nacional Autònoma de Mèxic (UNAM)

arturo.zoffmann@eui.eu

RESUM

La Revolució russa tingué inicialment un fort ressò al moviment obrer ibèric i en particular entre els anarquistes de la CNT catalana. Resulta paradoxal doncs que el comunisme nasqués a començaments dels anys 20 a Espanya com un moviment fràgil i minoritari. Aquesta feblesa era especialment palesa a Catalunya. Aquí, tanmateix, sorgí als anys 1921-24 un petit corrent de partidaris del bolxevisme al si de la CNT, que desenvoluparen una política sui generis, vinculada a altres grups anàlegs a altres països, i orientada a atreure la militància anarcosindicalista per refundar el comunisme espanyol des de Barcelona, romanent independents del PCE. En un context de depressió per a l'obrerisme a Catalunya i arreu d'Espanya, l'estratègia dels anomenats comunistes-sindicalistes fracassà i, aïllats i afeblits, acabaren integrant-se al PCE a contracor a finals de 1924. Mantingueren però un esperit independent que en gran mesura ajuda a explicar la integració de la majoria d'aquests militants a les files del comunisme heterodox i catalanista del Bloc Obrer i Camperol el 1931. Aquest article rastreja la història d'aquests pioners del comunisme a Catalunya als anys 1921-24 utilitzant fonts noves dels arxius soviètics, que permeten reconstruir els orígens del grup i entendre la seva evolució posterior.

Paraules clau: comunisme, anarquisme, catalanisme, Revolució russa, PCE, trienni bolxevic.

Data de recepció: 23/07/2020

Data d'acceptació: 30/10/2020

CONVERTIRSE EN COMUNISTAS DE PARTIDO: LOS COMUNISTAS-SINDICALISTAS Y LOS ORÍGENES DEL PCE EN CATALUÑA, 1922-1924

RESUMEN

La Revolución rusa tuvo un inicialmente un fuerte impacto en medios obreros ibéricos y en particular entre los anarquistas de la CNT. Resulta por lo tanto paradójico que el comunismo naciera a principios de los años 20 en España como un movimiento frágil y minoritario. Esta debilidad era especialmente notoria en Cataluña. Aquí, sin embargo, surgió en 1921-24 una pequeña corriente de partidarios del bolchevismo en el seno de la CNT, que desarrollaron una política sui generis, vinculada a la de grupos análogos en países vecinos, y orientada a ganarse a la militancia anarcosindicalista para refundar el comunismo español desde Barcelona, permaneciendo independientes del PCE. En un contexto de depresión para el obrerismo en Cataluña y España, aislados y debilitados, acabaron integrándose en el PCE a regañadientes a finales de 1924. Mantuvieron empero un espíritu independiente que ayuda a explicar la integración de la mayoría de estos militantes en las filas del comunismo heterodoxo y catalanista del Bloque Obrero y Campesino en 1931. Este artículo rastrea la historia de estos pioneros del comunismo en Cataluña en los años 1921-24, utilizando fuentes nuevas de los archivos soviéticos, que permiten reconstruir los orígenes del grupo y entender su evaluación posterior.

Palabras clave: comunismo, anarquismo, catalanismo, Revolución rusa, PCE, trienio bolchevique.

BECOMING PARTY COMMUNISTS: THE COMMUNIST-SYNDICALISTS AND THE ORIGINS OF THE PCE IN CATALONIA, 1922-1924

ABSTRACT

In its early years the Russian Revolution became a beacon flare for the Iberian labour movement, particularly for the anarchists of the Catalan CNT. Paradoxically however, the communist movement that crystallised in Spain in the 1920s was dramatically impotent and isolated. This weakness was especially notorious in Catalonia. Yet here a small tendency of partisans of Bolshevism did emerge within CNT milieux, which developed an original strategy connected with kindred groups in other countries. They sought to win over the anarcho-syndicalist rank-and-file and recast communism from Barcelona, keeping the official PCE at arm's length. However, in a context of defeat and stagnation for labour in Spain and Catalonia, the so-called communist-syndicalist faction failed in its endeavour to conquer the CNT and reluctantly joined the PCE in late 1924. Nevertheless, they maintained an independent élan that helps explain why most of these militants sided with the heterodox, anti-Stalinist, and Catalan-minded Workers and Peasants' Bloc in 1931. This article traces the first steps of these pioneers of Catalan communism in 1921-24, using new sources from the Soviet archives that shed light on the origins and evolution of this group.

Keywords: communism, anarchism, Catalanism, Russian Revolution, PCE, Bolshevik triennium

La Revolució russa tingué un fort ressò a Espanya, coadjuvant a la radicalització de les lluites socials que marcà els últims anys del règim de la Restauració. No debades, els anys 1917-20 són recordats com el “trienni bolxevic”. Resulta, doncs, paradoxal que el comunisme a Espanya nasqués com un moviment inestable i amb escassa implantació, havent d’esperar fins als anys trenta per esdevenir una força de masses. I és encara més paradoxal que el Partit Comunista d’Espanya (PCE) es creés de la costella del Partit Socialista Obrer Espanyol (PSOE), on la influència del bolxevisme fou prou limitada, mentre el principal defensor de la Revolució russa a la Península, i sobretot a Catalunya, és a dir la Confederació Nacional del Treball (CNT), pràcticament no forní cap militant a les minses forces del comunisme espanyol. Efectivament, la CNT donà l’esquena a la Revolució russa de manera gairebé unànime a la seva conferència de Saragossa de juny de 1922, on reafirmà el seu esperit llibertari i es desdigué de les seves proclames probolxeviques dels anys anteriors, afiliant-se a l’Associació Internacional de Treballadors (AIT) de Berlín, d’orientació anarcosindicalista. Així doncs, no és gens sorprenent que el comunisme romangués especialment feble a Catalunya, on la CNT era la força obrera hegemònica.

Això però no excloué la formació d’un petit corrent probolxevic a la CNT catalana, els anomenats comunistes-sindicalistes. El grup cristal·litzà l’any 1922 al voltant de quatre joves militants que havien ascendit a posicions de responsabilitat a la CNT el 1921 i que viatjaren aquell any com a delegats cenetistes a Rússia, d’on tornaren com a fermes defensors de la Revolució soviètica: Joaquim Maurín, Jesús Ibáñez, Hilari Arlandis i Andreu Nin (que, tot i romanent a Moscou, recolzava activament el grup). La seva presència era molt reduïda, i es limitava a un nucli a Lleida (el seu baluard), on el principal organitzador del grup, Maurín, havia desenvolupat la major part de la seva vida política, i agrupacions més petites a Barcelona, València i Astúries, així com alguns simpatitzants dispersos a d’altres poblacions, sobretot a Catalunya, Aragó, el País Valencià i Balears. Els comunistes-sindicalistes s’acabarien integrant al PCE a finals de 1924. En aquell moment afirmaven comptar només amb un centenar de militants, mentre fonts internes del PCE parlen tan sols de trenta o quaranta.¹ A pesar de la seva feblesa numèrica, el grup dels comunistes-sindicalistes ha atret un interès historiogràfic considerable, per diverses raons. En primer lloc, aquesta facció representa la conseqüència més duradora i acabada del fort impacte que tingué la Revolució russa a la CNT. Per altra banda, dos dels seus dirigents, Joaquim Maurín i Andreu Nin, esdevindrien dos dels teòrics marxistes més sofisticats del període d’entreguerres a Espanya. Encara més important, els seus quadres principals, Maurín i Nin, però també d’altres com Pere Bonet, Tomàs Tussó, Joan Farré o Daniel Rebull trencarien amb la Internacional Comunista (IC), convergent el 1935 al Partit Obrer d’Unificació Marxista (POUM), hostil al règim de Stalin, i un actor important a la Guerra civil. Malgrat aquest interès, no s’ha assolit un veritable consens historiogràfic sobre la trajectòria ideològica i organitzativa del grup durant el seu període formatiu de 1922-24, que segueix rodejat d’incògnites. Concretament, existeix un debat sobre la velocitat de la transició ideològica de la facció del sindicalisme al comunisme, i, conseqüentment, dels seus lligams amb la direcció del PCE a Madrid i amb la IC a Moscou. I és que les fonts amb què ha treballat la historiografia fins ara són inconcloents. La premsa de la facció feia servir un llenguatge sindicalista eclèctic, proper a l’anarquisme, que bevia més de Georges Sorel que de Marx o Lenin. Tanmateix, hi

¹ A. F. Pérez: «El desarrollo del Partido en Barcelona», *La Antorcha*, 10 d’octubre de 1924. Rossiskii Gosudarstvennii Arkhiv Sotsial’no-Politicheskoi Istorii (RGASPI), fons 495, opis’ 120, delo 215, Ó. Pérez Solís, «Para acabar con una crisis indecente» (1926), list’ 97.

ha evidències que apunten a una proximitat primerenca amb el PCE, com per exemple la implicació dels comunistes en la formació el desembre de 1922 dels Comitès Sindicalistes Revolucionaris (CSR), la plataforma d'intervenció sindical de la facció, o el fet de que un dels dirigents del grup, Hilari Arlandis formés part del PCE des de 1920.

Part de la historiografia ha afirmat que els comunistes-sindicalistes van tornar de Moscou la tardor del 1921 com a marxistes convençuts. Esdevingueren un cavall de Troia del PCE al si de la CNT. La seva retòrica sindicalista seria, doncs, un esquer per atreure les bases cenetistes al partit comunista. En paraules d'un autor, els comunistes-sindicalistes eren «marxistes amb una màscara sindicalista».² Arribats a la direcció de la CNT el 1921 de manera gairebé fortuïta, aquests joves militants estarien allunyats de les tradicions del moviment llibertari. Aquests autors han emfatitzat la manca d'arrelament del grup, que semblava aliè i sospitós a ulls d'una militància cenetista imbuïda d'un esperit antiautoritari i antipartidista. Aquesta interpretació ha estat propugnada sobretot per historiadors amb afinitats anarquistes, com Josep Peirats, Murray Bookchin o, més recentment, Jason Garner. Però també va ser defensada (de manera menys càustica) per l'hispanista Gerald Meaker, que afirmà que durant la seva estada a Moscou l'estiu de 1921 Maurín, Ibáñez, Arlandis i Nin es convertiren en «leninistes de tot cor».³

Per altra banda, d'altres historiadors associats a la tradició del POUM han parlat d'una transició ideològica vers el comunisme molt més honesta, lenta i tortuosa, i que es prolonga fins al 1924. Maurín, Ibáñez, Arlandis i Nin, han afirmat aquests autors, s'havien desenvolupat orgànicament com a quadres dins de la CNT i havien assimilat genuïnament moltes de les seves idees, pertanyent al corrent sindicalista revolucionari encapçalat per Salvador Seguí, que tenia una visió més oberta i sincrètica que els anarquistes tradicionals. Així doncs, el llenguatge eclèctic del grup reflectiria la seva postura ideològica a mig camí entre el sindicalisme i el marxisme. L'organicitat del seu desenvolupament polític els permeté arribar a un sector minoritari però significatiu de la CNT que compartia el seu recolzament de la Revolució russa i el seu rebuig de l'anarquisme recalitrant.⁴

Darrerament, una nova generació d'historiadors més imparcials ha revisat aquestes interpretacions, apuntant a la ideologia mestissa de la facció, fortament influenciada pel sindicalisme, però també a la seva creixent relació amb el Partit Comunista i al seu fracàs a l'hora de seduir les bases de la CNT.⁵ No obstant això, segueix havent llacunes importants, i les fonts sobre el grup tenen un caràcter contradictori. Efectivament, amb els documents amb què s'ha treballat fins ara, era difícil arribar a un consens.

² J. Garner: «Separated by an "ideological chasm": The Spanish National Labour Confederation and Bolshevik Internationalism, 1917-1922», *Contemporary European History*, 15:3 (2006), pp. 293-326.

³ J. Peirats: *La CNT en la revolución española*, Paris, Ruedo Ibérico, 1971, 85. M. Bookchin: *The Spanish anarchists: the heroic years, 1868-1936*, Nova York, Free Life, p. 263. J. Garner: *Goals and Means: Anarchism, Syndicalism, and Internationalism in the Origins of the Federación Anarquista Ibérica*, Chico, AK Press, 2016, pp. 109-110. G. Meaker: *The Revolutionary Left in Spain, 1914-1923*, Stanford, Stanford University Press, p. 397.

⁴ W. Solano, *The Spanish Revolution: The Life of Andreu Nin*, Leeds, ILP, 1974, pp. 2-8. V. Alba, *Dos revolucionarios: Joaquín Maurín, Andreu Nin*, Madrid, Seminarios y Ediciones, 1975, pp. 14-15.

⁵ Y. Riottot, *Joaquín Maurín: De l'anarcho-sindicalisme au communisme (1919-1936)*, París, L'Harmattan, 1997, pp. 33-51. P. Pagès: *Andreu Nin: una vida al servei de la classe obrera*, Barcelona, Laertes, 2009, pp. 83-101. C. Ealham: «Una unidad imposible: revolución, reforma y contrarrevolución en la izquierda española, 1917-1923», Granada, Comares, 2014, pp. 102-103. A. Durgan: *Comunismo, revolución y movimiento obrero en Cataluña 1920-1936. Los orígenes del POUM*, Barcelona, Laertes, 2016, pp. 36-48. F. Aisa: *El laberint roig: Víctor Colomer i Joaquim Maurín mestres i revolucionaris*, Lleida, Pagès, 2005, 45-65.

Paral·lelament, hi ha incògnites sobre la postura d'aquesta facció envers la qüestió nacional catalana. A començaments dels anys trenta Maurín i els seus col·laboradors mantindrien postures favorables a la independència i relacions estretes amb grups nacionalistes d'esquerrers.⁶ Però la seva actitud envers la qüestió en 1922-24, important per entendre la seva evolució posterior, és poc coneguda. Un estudi recent de Tim Rees ha suggerit, utilitzant fonts de l'Arxiu Històric del PCE, que els comunistes-sindicalistes es veieren influenciats pel nacionalisme català, adoptant una actitud d'insubmissió envers la direcció del partit a Madrid, que amagava una dèria identitària. Encara que l'article de Rees posa sobre la taula qüestions interessants, el seu ús de fonts de la direcció del PCE dona una visió un tant esbiaixada dels plantejaments del grup.⁷

La clau per resoldre els misteris que envolten els comunistes sindicalistes és a Moscou. En els arxius de la IC i, en particular, de la Internacional Sindical Roja (ISR, front sindical de la IC, on la CNT participà el 1921 i on treballà Nin) a l'Arxiu Estatal Rus d'Història Sòcio-Política es troba una gran quantitat de material d'enorme interès sobre les activitats del grup, incloent la correspondència d'Andreu Nin amb els seus camarades a Espanya.⁸ Les nombroses cartes escrites per Maurín, per Arlandis, o Ibáñez, així com els informes interns i documents oficials, revelen de manera fidedigna l'evolució i el caràcter d'aquest grup.⁹ Aquest article utilitza aquest material, així com fonts de la premsa comunista-sindicalista i dels arxius del PCE i de l'Estat espanyol per fer llum sobre la trajectòria d'aquesta facció, situant-la en el seu context català, espanyol i europeu.

I. LA TRANSICIÓ AL COMUNISME

La trajectòria individual dels quatre dirigents de la facció comunista-sindicalista, Andreu Nin, Joaquim Maurín, Jesús Ibáñez i Hilari Arlandis, distava del perfil clàssic del militant cenequista. Nin i Maurín eren mestres, intel·lectuals de classe mitjana al si d'un moviment aclaparadorament proletari, i, abans d'afiliar-se a la CNT pels volts de 1919, ambdós havien començat la seva vida política al republicanisme d'esquerrers, i Nin també milità durant diversos anys al PSOE. Ibáñez era un fuster asturià que també havia començat la seva militància al moviment socialista, passant-se a la CNT durant el seu auge el 1918-20. Malgrat la seva recent incorporació al moviment, tots tres es distingiren com a activistes i organitzadors. En aquesta fase d'inèdita expansió de la CNT, la incorporació de quadres nous venint de tradicions polítiques diferents no era gens extraordinària.¹⁰ Nin fou un participant actiu al congrés de la Comèdia de la CNT el desembre de 1919 i ascendí a la direcció catalana el 1920 i confederal el 1921, capejant el pitjor període de repressió sota el governador Martínez Anido.¹¹ Maurín ajudà

⁶ A. Durgan: op. cit., 215-246.

⁷ T. Rees: «“Not Completely Communist”: Regionalism and the Spanish Communist Party, 1920-1941», *Twentieth Century Communism*, n. 5 (2013), pp. 85-103. Veure també: Durgan: op. cit., p. 215.

⁸ Marta Bizcarrondo i Antonio Elorza treballaren en aquest arxiu, però no consultaren la documentació de la ISR, on es troben les fonts més importants sobre els comunistes-sindicalistes: M. Bizcarrondo i A. Elorza: *Queridos camaradas: La Internacional Comunista y España, 1919-1939*, Barcelona, Planeta, 1999, pp. 32-36.

⁹ He publicat una recopilació de les fonts més importants d'aquest arxiu a: A. Zoffmann Rodríguez: «Andreu Nin, Joaquín Maurín y los comunistas-sindicalistas de la CNT: nuevas perspectivas desde los archivos rusos», a P. Pagès i P. Gutiérrez (editors), *La Revolución rusa pasó por aquí*, Barcelona, Laertes, 2017, pp. 99-135.

¹⁰ Fou el cas, per exemple, de Buenaventura Durruti, antic ugetista.

¹¹ P. Pagès: op. cit., pp. 69-85.

a bastir la CNT arreu de la província de Lleida el 1920, amb prou d'èxit, essent integrat al comitè regional català a les darreries de 1920.¹² Ibáñez per la seva part aconseguí integrar a la Confederació nombrosos sindicats ugetistes asturians. No hi ha dubte que l'adhesió al sindicalisme de tots tres era honesta, com testifiquen nombroses fonts de 1919-21.¹³ Alhora, la seva assimilació d'aquestes idees no deixava de ser un tant superficial i, com assenyalava l'historiador Xavier Paniagua, ni Nin, ni Maurín, ni Ibáñez havien estat socialitzats en la rica subcultura llibertària que amarava la CNT.¹⁴ Arlandis era l'únic dels quatre amb una llarga trajectòria al moviment anarquista a la seva València natal, tot i que, mogut pel seu entusiasme envers la Revolució russa, s'afilià al PCE el 1920, trencant amb la tradició antipartidista del moviment.¹⁵ Un cenetista veterà li definí com «el más fanático comunista de todos ellos».¹⁶ Així doncs, els quatre eren dirigents atípics. En paraules del comunista espanyol Óscar Pérez Solís:

En su gran mayoría, [el corrent comunista-sindicalista] fue formado por camaradas que, habiendo pertenecido a la CNT e incluso habiendo ejercido alguno de ellos cargos de cierta relevancia en aquél organismo, no fueron nunca anarquistas o lo fueron más en apariencia que en realidad. Muchos habían militado por poco tiempo en el Partido socialista, abandonándolo, por su reformismo en los días de la “riada” anarcosindicalista [Nin i Ibáñez], o habían profesado una especie de sindicalismo ligeramente anarquizante [Maurín]. No faltaban ex-anarquistas a quienes el hundimiento de la Confederación había hecho reflexionar, llevándoles a ver el reconocimiento de los errores de principio del Anarquismo y poniéndoles en la dirección señalada por el movimiento comunista [Arlandis].¹⁷

No és gens sorprenent que la seva vel·leïtosa adscripció al sindicalisme es veiés sacsejada durant l'estada a Rússia, on l'autoritat política dels bolxevics, de la IC i de la nounada ISR els seduïren. És cert que els quatre delegats defensaren el mandat que els havia donat la CNT, i les seves nombroses intervencions al congrés fundacional de la ISR tenien un to nítidament sindicalista, reivindicant «l'esperit crític, el federalisme i l'oposició a l'Estat de l'anarquisme».¹⁸ Però alhora la seva actitud envers els comunistes era constructiva i amistosa, molt més que la d'anarquistes i sindicalistes d'altres països que participaren al congrés. Quedà palès el seu desig de participar al projecte de la ISR. «Allunyar-nos de Rússia», admeté Nin al congrés, «llar de la revolució mundial, significaria ofegar la fe en la insurrecció dels treballadors».¹⁹ Solomon Lozovsky, secretari de la ISR, resumí l'actitud dels cenetistes: «els espanyols ens diuen “som deixebles de Bakunin, però la guerra ens ha donat una lliçó molt dura” [...] ací la conciliació és possible».²⁰ Això contrasta amb l'actitud del delegat cenetista a Moscou de l'any anterior, Àngel Pestaña, que era un llibertari veterà menys receptiu a les idees dels comunistes russos. De fet, com és ben sabut, Nin romandria a Moscou treballant per al comitè executiu de la ISR. Suposadament, això es devia a la possibilitat de ser empresonat o àdhuc assassinat si tornava a

¹² Y. Riottot: op. cit., pp. 20-22.

¹³ Per exemple: A. Nin, «Notas internacionales», *Acción Social Obrera*, 18 de juny de 1921, p. 1. J. Maurín, «La Revolución rusa ante el sindicalismo», *Lucha Social*, 24 de juliol de 1920, p. 1.

¹⁴ X. Paniagua: «La visió de Gaston Leval de la Rússia soviètica el 1921», *Recerques*, n. 13, (1974), 209-210.

¹⁵ M. Martínez de Sas & P. Pagès, *Diccionari biogràfic del moviment obrer als Països Catalans*, L'Abadía de Montserrat, 2000, p. 115.

¹⁶ A. Bueso, *Recuerdos de un cenetista*, vol. 1, Barcelona, Ariel, 1976, p. 159.

¹⁷ RGASPI 495/120/215: Ó. Pérez Solís, «Para acabar con una crisis indecente» (1926), l. 95.

¹⁸ *Bulletin du Premier Congrès International des Syndicats Révolutionnaires*, n. 10, 14 de juliol de 1921, p. 11.

¹⁹ *Bulletin...*, n. 7, 11 de juliol de 1921, Moscou, p. 19.

²⁰ *Bulletin...*, n. 4, 8 de juliol de 1921, p. 2.

Espanya després de ser detingut a Berlín l'octubre de 1921 i ser amenaçat amb la deportació. La seva correspondència amb Maurín però reflecteix una forta sintonia ideològica amb la ISR i el desig del seu secretari, Solomon Lozovski, d'integrar Nin a la cúpula de l'organització.²¹ Per altra banda, Arlandis també treballà per a la ISR als seus burós de Moscou, Berlín i París, i no tornà a Espanya fins al maig de 1922.²²

La hipòtesi de Meaker que els quatre delegats descobriren a Moscou que eren leninistes de tot cor sembla doncs plausible, encara que retingueren per un temps un cert bagatge sindicalista. El duríssim enfrontament amb els anarquistes que protagonitzà Maurín un cop tornat a Barcelona l'octubre de 1921 accelerà la seva transformació ideològica. Efectivament, l'estiu de 1921 un grup d'influents ideòlegs llibertaris, especialment Eusebi Carbó, Salvador Quemades, Manuel Buenacasa i Galo Díez, que inicialment havien defensat la Revolució soviètica, li donaren l'esquena abruptament, iniciant una exitosa campanya per la sortida de la CNT de la Internacional de Moscou que culminà amb la ruptura formal a la conferència de Saragossa. Recuperaren per a aquesta polèmica tot el vell arsenal antimarxista de l'anarquisme.²³

Maurín, que oficialment era al capdavant de la CNT, essent el seu secretari nacional fins al febrer de 1922, es veié cada cop més qüestionat. Endurí les seves postures probolxeviques davant del que ell considerava com dogmatisme ideològic anarquista i una reticència conservadora a treure les lliçons de la Revolució russa. «Los ideólogos de calderilla –Carbó, Quemades, Buenacasa, Galo, etc.– son momias galvanizadas», escrigué a Nin unes setmanes després d'arribar a Barcelona, «están en 1902 todavía, que es, como si dijéramos, en las Batuecas».²⁴ Es mostrà optimista envers la possibilitat de vèncer els anarquistes de línia dura, expressant que «no cabe duda que si trabajamos la Conf[ederación] irá a Moscú y se hará a las tácticas de Moscú, saliendo de las orientaciones rutinarias y desastrosas del anarquismo troglodita».²⁵ Aquest desig de revisar la ideologia de la CNT es veia estimulat per les greus dificultats que enfrontà el moviment sindicalista, que passà d'una fase d'expansió, de lluites de masses i victòries sense precedents el 1917-20 a una de declivi i disgregació el 1921-22, on el terrorisme individual prengué protagonisme. «La organización no existe; las masas se han apartado ante la sistematización de la acción individual. [...] Hay que hacer una nueva CNT», etzibà Maurín.²⁶ Uns mesos més tard es mostrà encara més pessimista, connectant les dificultats de la CNT als errors de l'anarquisme: «El movimiento está totalmente atomizado. El anarquismo ha muerto la organización».²⁷

Malgrat la seva admiració juvenil per Salvador Seguí, Maurín ficava a aquest dirigent en el mateix sac que els anarquistes intransigents, concloent que la seva hostilitat llibertària cap al comunisme amagava una pulsio reformista. Fent referència a Seguí i els seus homes, en presó des de la tardor de 1920, afirmà:

²¹ RGASPI 534/7/288: Maurín a Nin, 29 de novembre de 1921, l. 7-12.

²² RGASPI 534/7/288: Arlandis a Nin, 18 de junio de 1922, l. 66.

²³ C. Ealham: op. cit., pp. 99-104.

²⁴ RGASPI 534/7/288: Maurín a Nin, 29 de noviembre de 1921, l. 7.

²⁵ Ibid.

²⁶ RGASPI 534/7/288: Maurín a Nin, 27 de febrer de 1922, l. 41.

²⁷ RGASPI 534/7/288: Maurín a Nin, 27 d'octubre de 1922, l. 78.

Quando salgan de la cárcel los antiguos líderes vendrá una ola de reformismo formidable para vencer la cual habrá que hacer esfuerzos inauditos. Encubiertos por el ropaje de una plena independencia, del federalismo, del libertarismo y otras músicas por el estilo se predicará la paz social. Contra esta corriente —y que yo he denunciado, produciendo gran griterío— habrá que combatir a sangre y fuego.²⁸

Més enllà de les postures ideològiques concretes dels comunistes-sindicalistes, el seu lligam emocional amb la Revolució russa feia dels creixents atacs anarquistes contra la República soviètica una fibra sensible per a ells. La publicació la primavera de 1922 dels informes negatius de Pestaña sobre la seva estada a Moscou dos anys abans, i la seva gira de conferències arreu d'Espanya criticant la Rússia soviètica, aguditzaren l'enfrontament. Ibáñez resumí la conferència que féu Pestaña sobre Rússia a la CNT asturiana com «una puñetera mierda en cuanto a fondo y en la forma. [...] Fue una catilinaria contra Rusia».²⁹ A les seves memòries, Ibáñez recordà com «en lo que a mí se refiere, el ingente edificio de la Revolución Rusa hace mucha sombra a los argumentos» dels anarquistes.³⁰ Per Maurín:

Pestaña está perdido sin remedio; su anarquismo viejo ha podido más que su fuerza de superación y le ha dominado. No tiene salvación posible. De tumbo en tumbo irá cayendo cada vez más en el precipicio de su reformismo asfixiante envuelto en una capa de “comunismo libertario”, algo así como un plato de ternera, sin ternera.³¹

En aquest context de polarització ideològica, a començaments de 1922 la conversió de Maurín al marxisme era ja total i, presumiblement, també la de Nin, Ibáñez i Arlandis. El febrer Maurín escrigué a Nin: «Yo devengo cada día más comunista de partido (¡en secreto, eh!) A la postre no habrá otro remedio que crear un PC fuerte que encauce todo el movimiento». «Si nosotros —tú, Ibáñez, Arlandis y yo— nos incorporáramos al PC y pudiéramos actuar en España, el éxito estaría asegurado».³² Unes setmanes més tard, reafirmava, fent servir l'alemany per major confidencialitat, «No tengo confianzas más que en la posibilidad de un fuerte K[ommunistischer] Bund que con tenacidad podría constituirse y trabajar».³³ Al seu parer, «todo movimiento exclusivamente sindical fatalmente tiene que abandonar importantes campos de la actividad revolucionaria», sobretot la qüestió camperola. «La CNT fue una cosa puramente artificial producida por la guerra convirtiendo a España en nación exportadora» amb un desenvolupament industrial notable i el corresponent auge de les lluites obreres. «España es eminentemente un país agrario», afegí, «y las 3/4 partes de la actividad deben encaminarse en el sentido de llevar los campesinos a la acción social. El sindicalismo —hijo de medios industriales— nada ha dicho al campesino».³⁴ Els escrits previs de Maurín mostren que portava molt de temps madurant aquesta convicció sobre les particularitats d'Espanya i la importància de la seva pagesia.³⁵ Aquesta preocupació marcaria el

²⁸ RGASPI 534/7/288: Maurín a Nin, 27 de febrer de 1922, l. 41.

²⁹ RGASPI 534/7/288: Ibáñez a Maurín, 12 de novembre de 1922, l. 55.

³⁰ J. Ibáñez: *Memorias de mi cadáver*, Mèxic, El libro perfecto, 1946, p. 244.

³¹ RGASPI 534/7/288: Maurín a Nin, 27 de febrer de 1922, l. 40.

³² *Ibid.* l. 41.

³³ RGASPI 534/7/288: Maurín a Nin, 20 de abril de 1922, l. 31.

³⁴ RGASPI 534/7/288: Maurín a Nin, 27 de febrer de 1922, l. 48.

³⁵ J. Maurín: «Notas rápidas: tres tipos de pueblo», *Lucha Social*, 11 de juny de 1921, p. 1.

seu pensament i acció fins a la Guerra Civil. Com veurem, a aquesta convicció aviat s'afegiria el seu interès per la qüestió nacional, problemàtiques que les òptiques industrial i econòmica del sindicalisme i l'anarcosindicalisme difícilment podien abordar.³⁶

Alhora però, les publicacions dels comunistes-sindicalistes feien servir un llenguatge sindicalista, que tractava de combinar l'anarquisme amb el bolxevisme. Al seu parer, el sindicalisme revolucionari fusionava «todo lo que en Marx hay de formidable» amb «las ideas de federalismo de Proudhon y la crítica al Estado» de l'anarquisme. Maurín tractava de recuperar l'esperit obert i pragmàtic del sindicalisme revolucionari francès de començaments de segle, barrejant-lo amb elements nietzschians de voluntarisme i acció per rebutjar les «abstracciones metafísicas» del vell anarquisme. Des d'aquest punt de vista, «la efectividad [de] concreción» de la Revolució russa valia «mil veces más que todas las divagaciones, los ensayos, los sueños» que propugnaven els seus adversaris anarquistes. Es recolzà sobretot en l'ideòleg sindicalista francès Georges Sorel i les seves teories de violència col·lectiva per justificar el concepte de la dictadura del proletariat, presentà el sistema dels soviets com el «más completo federalismo», i utilitzà el concepte bakuninista de les minories conscients per defensar la creació d'una «unión de combate» paral·lela al sindicat. No cal dir que la paraula “partit” era absent a la seva propaganda, parlant més aviat d'una «liga de revolucionarios».³⁷

Clarament, aquest llenguatge no reflectia les opinions reals de Maurín, sinó que era emprat per atreure les bases cenetistes, fortament influenciades per l'anarquisme. Com ell explicà ja el novembre de 1921: «Si ahora se hablase de Partido, el fracaso será fulminante. Hay que cortar con los prejuicios arraigados. Pretender superarlos de golpe llevará al fracaso».³⁸ Arlandis era encara més explícit parlant amb Nin del setmanal que pensava llançar a València:

En atención a las condiciones poco favorables en que tenemos que introducir nuestra propaganda en esta región y en Cataluña el periódico tiene que tener un carácter bastante híbrido. Si se diera más un matiz francamente comunista [...] nuestra labor sería estéril. [...] No podemos tampoco emprender la polémica directa [...] con los anarquistas desde los primeros números, pues inspiraríamos muchos recelos [...]. Al tercer o cuarto número ya estaremos obligados a agudizar un poco más nuestros ataques y, por consiguiente, a darle un carácter mucho más comunista.³⁹

Com veurem a continuació, el PCE criticaria fortament aquesta tàctica de concessions retòriques a l'anarquisme com a inútil i contraproduent.⁴⁰ I, efectivament, malgrat els seus «equilibris dialèctics», els comunistes-sindicalistes mai no amenaçaren seriosament l'hegemonia anarquista sobre la CNT.⁴¹ Però seria erroni atribuir això al seu to. El projecte de “fer una nova CNT” havia de ser dut a terme per un grup reduït de joves militants, amb poca implantació, fent front a dirigents populars i respectats, i, encara pitjor, anant a contracorrent en un context de desfeta que fomentava el conservadorisme ideològic i el retorn als vells cànons del moviment. Realment, era

³⁶ Durgan: op. cit., 215-247.

³⁷ J. Maurín: *El sindicalismo a la luz de la Revolución rusa*, Lleida, Ediciones *Lucha Social*, 1922, passim. Aquesta retòrica continua fins ben entrat 1923: J. Maurín: «Sindicalismo y bolchevismo», *La Batalla*, 4 de maig de 1923, p. 2.

³⁸ RGASPI 534/7/288: Maurín a Nin, 29 de noviembre de 1921, l. 7.

³⁹ RGASPI 534/7/290: Arlandis a Nin, 17 de agosto de 1922, l. 84.

⁴⁰ Archivo Histórico del PCE (AHPCE), Documentos, film 1, apartado 2, J. Andrade: «El Partido y el grupo». Veure també: A. Pérez Baró: *Els felïços anys vint: memòria d'un militant obrer, 1918-1926*, Moll, Mallorca, 1974, p. 165. La postura anarquista: «El peligro oculto», *Redención*, 2 de desembre de 1921, p. 1.

⁴¹ A. Pérez Baró: op. cit., p. 165.

pràcticament inimaginable poder seduir la militància cenetista sense fer concessions formals a la seva tradició llibertària. A més, tot i que Maurín, Nin, Ibáñez i Arlandis esdevingueren “leninistes de tot cor” el 1921, probablement no es pugui dir el mateix d’altres membres de la facció que no havien anat a Rússia, com Víctor Colomer, Pere Bonet, Tirado Benedí, Josep Maria Foix o Daniel Rebull, per als quals la transició al marxisme necessàriament havia de ser més gradual. Al mateix temps, com ara veurem, els comunistes-sindicalistes col·laboraren amb alguns cenetistes amb llargues trajectòries al moviment llibertari, com Josep Viadiu, Adolfo Bueso o Àngel Samblancat, que mai no s’haguessin apropat al grup d’haver mantingut un discurs comunista inflexible. Com assenyala Meaker, els comunistes-sindicalistes no eren un grup sectari, adoptant una postura oberta i constructiva, emprant un llenguatge comprensible per als cenetistes a qui volien apel·lar, i, com ara veurem, defensant a capa i espasa un front únic entre tots els corrents i organitzacions obreres per sobre de les disquisicions teòriques.⁴²

L’actitud dels comunistes-sindicalistes d’Espanya estava influenciada per l’experiència de grups similars a països veïns, especialment a França. Allà, el corrent dirigit per Pierre Monatte i agrupat al voltant del periòdic *La Vie Ouvrière* havia fet una transició esglaonada del sindicalisme revolucionari al comunisme, i havia aconseguit conquerir la *Confédération Générale du Travail Unitaire* (CGTU, escissió d’esquerres de la vella CGT), que, a desgrat dels anarquistes francesos, i no sense polèmiques intenses, s’acabà integrant de manera permanent a la ISR. La intenció de Maurín era imitar els francesos, adoptant «la misma orientación que *La Vie Ouvrière* de París».⁴³ En un balanç retrospectiu d’Arlandis i altres vells companys sobre la seva orientació de 1922-24 afirmaren: «Les nostres tàctiques eren similars a les de la “Vie Ouvrière” a París, accentuant gradualment l’orientació i el llenguatge comunista a mesura que la nostra influència i les nostres conquestes creixien als sindicats».⁴⁴

No cal perdre de vista la importància de la xarxa internacional vertebrada per la IC i la ISR a la qual s’integraren els comunistes-sindicalistes. Aquests llegien la premsa d’altres seccions i agrupacions afins a la ISR, sobretot de França i Itàlia, i estaven en comunicació constant amb la seva executiva, sobretot amb Nin, naturalment. Arlandis residí a París fins al maig de 1922, on treballà per al buró llatí de la ISR i mantingué una relació estreta amb el sector probolxevic de la CGTU. Per altra banda, els comunistes-sindicalistes es convertiren en la corretja de transmissió de la ISR a Portugal, coordinant la batalla contra els anarquistes a la *Confederação Geral do Trabalho*. Ibáñez i Maurín feren viatges a Lisboa i Porto l’estiu i la tardor de 1922 seguint directrius de l’executiva de la ISR.⁴⁵

Els comunistes-sindicalistes no poden ser estudiats únicament des d’una òptica espanyola o catalana. Són l’expressió a casa nostra del procés de trencament dels moviments sindicalista revolucionari i anarcosindicalista a nivell internacional arran de la Revolució russa. Un sector evolucionà vers el comunisme mentre un altre reafirmà la seva identitat antiautoritària, reforçant el seu component llibertari. Els paràmetres d’aquesta escissió varien de país a país: mentre a Espanya només un sector molt minoritari adopta el comunisme, a França trobem les

⁴² G. Meaker: op. cit. pp. 422-33.

⁴³ RGASPI 534/7/288: informe del PCE a la ISR, agost de 1922, l. 81.

⁴⁴ RGASPI 495/120/215: informe d’Arlandis a la IC, 1925, l. 8.

⁴⁵ J. Ibáñez: op. cit., p. 263.

proporcions inverses, mentre a Portugal i Itàlia els blocs estan més equilibrats. Nogensmenys, el to de la polèmica és similar pertot arreu, i es veu retroalimentada per la circulació d'idees i arguments per mitjà de la ISR i l'AIT.⁴⁶

2. ELS COMUNISTES-SINDICALISTES I EL PCE

Malgrat la ràpida evolució dels comunistes-sindicalistes vers el marxisme, les seves relacions amb la direcció del PCE a Madrid eren notablement tenses. Fins al 1924, l'únic quadre del grup afiliat al PCE era Arlandis, que però, en paraules d'un dirigent comunista, «era más comunista para el Grupo que para el Partido».⁴⁷ De fet, l'afiliació d'Arlandis al Partit Comunista Espanyol (la primera de les dues escissions comunistes que es produïren al PSOE) no tenia res de peculiar, car un grup nodrit de joves anarquistes valencians, uns quaranta, s'hi afilià amb ell el 1920. La diferència però és que la majoria d'ells abandonaren el partit amb la campanya antibolxevica que es produí dins la CNT la tardor de 1921, mentre Arlandis, impressionat pel seu viatge a la Rússia soviètica, hi romangué.⁴⁸

Inicialment, els contactes entre els comunistes-sindicalistes i el PCE eren molt esporàdics.⁴⁹ En part, la fredor dels comunistes-sindicalistes envers el PCE era fruit d'un càlcul tàctic, volent evitar ser associats amb el partit a ulls de les bases antipartidistes de la CNT. L'abisme entre el PCE i les bases cenetistes era molt gran. La major part dels membres del PCE eren antics militants de la UGT o del PSOE i les seves joventuts, detestats pels anarquistes. Alguns d'ells havien tingut posicions de responsabilitat al moviment socialista, i s'enduren la seva política electoralista al nou partit. En un informe escrit per a la IC, Arlandis explicà: «basta que els nostres adversaris ens assenyalin als actes públics com a antics socialistes amb ambicions electorals per que les masses, molt sospitoses, s'allunyin de nosaltres i li facin el joc als anarquistes».⁵⁰ A la distància ideològica s'afegia la distància geogràfica, car el partit es concentrava a Madrid, Astúries i Biscaia, zones on l'anarquisme tenia poca influència. Alhora, el PCE primerenc era notablement feble, amb uns pocs centenars de militants, i estava força dividit. Per als comunistes-sindicalistes havia més a perdre que a guanyar implicant-s'hi.

La premsa comunista-sindicalista rarament esmentava el partit, i el primer cop que ho féu fou per criticar «el espectáculo» de les seves lluites internes.⁵¹ Efectivament, el PCE es veia dividit entre els representants més joves i radicals de la primera escissió comunista d'abril de 1920, que formà el Partit Comunista Espanyol, i els de la segona escissió d'abril de 1921, veterans amb una actitud més moderada i orientada vers l'activitat electoral, que crearen el Partit Comunista Obrer. Tot i que les dues escissions comunistes s'unificaren sota pressió de la IC el novembre de 1921, formant el Partit Comunista d'Espanya, les tensions entre joves i veterans continuaren. Encara

⁴⁶ R. Tosstorff: «The Syndicalist Encounter with Bolshevism», *Anarchist Studies*, vol. 17:2 (2009), pp. 12-28.

⁴⁷ RGASPI 495/120/215: Ó. Pérez Solís: «Para acabar con una crisis indecente», 1926, l. 97.

⁴⁸ RGASPI 534/7/290: Arlandis a Nin, 17 d'agost de 1922, l. 84. També ho feren alguns cenetistes valencians amb passats socialistes, com Josep González Canet (Zalacaín) o Julián Gómez (Gorkin). J. Gorkin: *El revolucionario profesional: testimonio de un hombre de acción*, Barcelona, Aymá, 1975, p. 46.

⁴⁹ Y. Riottot: op. cit., pp. 84-92.

⁵⁰ RGASPI 534/7/289: H. Arlandis, «Rapport à l'IC et à l'ISR sur la situation du PC d'Espagne et son activité dans les syndicats», 30 de gener de 1923, l. 9.

⁵¹ «Los Partidos Comunistas Españoles», *Lucha Social*, 19 de novembre de 1921, p. 2.

que els comunistes-sindicalistes no combregaven amb cap de les fraccions del partit, els vells militants vinguts del PCO, que havien tingut posicions de responsabilitat al PSOE, eren especialment criticats. En paraules de Maurín: «Los líderes procedentes del PCO, los Torralba, García Cortés, Anguiano, etc., no dicen nada a la masa por su inactividad. Han surgido discrepancias dentro [del partit] porque los jóvenes procedentes del PCE no ven con buenos ojos un proceder que poco tiene de revolucionario».⁵² Per Arlandis, els membres del PCO eren un llast per al comunisme, sobretot Manuel Núñez de Arenas, «hombre nefasto para el Partido».⁵³ Tanmateix, tampoc no sentien massa simpaties cap als joves del partit, que des del principi havien adoptat una actitud d'extrema hostilitat envers la CNT, a la que acusaven de «oportuniste y antirrevolucionaria», posició sectària que xocava amb la tàctica diplomàtica dels comunistes-sindicalistes.⁵⁴ En definitiva, per Maurín, «el P. Comunista español es un cadáver».⁵⁵ L'opinió d'Arlandis del seu propi partit no era molt millor: «El partido está en España en una situación calamitosa», referint-se a les postures polítiques de la seva direcció com «descabelladas».⁵⁶

Subjacent a tot això, hi havia diferències polítiques de fons. En primer lloc, els comunistes-sindicalistes pensaven que el PCE havia d'abandonar la seva orientació sindical a la UGT i bolcar-se en la CNT. Ja al congrés de la ISR a Rússia el juliol de 1921, Nin, Maurín, Ibáñez i Arlandis havien demanat que la CNT tingués representació única dels sindicats espanyols a Moscou, negant-li l'acreditació al delegat del PCE, afiliat a la UGT (que obtingué un vot consultiu). Allí, Lozovski convocà una reunió entre els quatre cenetistes i els membres del PCE per parlar sobre l'orientació sindical del partit. Els comunistes es resistiren a les exhortacions d'abandonar la UGT, i, amb el recolzament de Lozovski, s'acordà que aquells comunistes que ja tinguessin una posició consolidada a la UGT hi romandrien.⁵⁷ I és que la ISR i la IC, i Lenin en particular, eren hostils a les escissions sindicals, apostant per la penetració i conquesta dels sindicats reformistes existents i per la consolidació de les posicions sindicals ja obtingudes.⁵⁸ Cal matisar i subratllar que els comunistes-sindicalistes defensaven vehementment un front únic d'acció entre cenetistes i ugetistes, seguint la línia marcada per la IC, i que en un futur portaria a la fusió de les dues centrals sota una direcció revolucionària unificada. Però aquesta consigna en cap cas no havia de marcar l'orientació immediata dels comunistes, que al seu parer havien de concentrar totes les energies a la CNT. Segons Maurín:

Así que esto normalice un poco hay que emprender una campaña fuerte por la fusión de la UGT y la CNT. A esto se opondrán los reformistas y los anarquistas porque verán muchos que la dirección del movimiento se pasará a otras manos, pero el deseo de unión proletaria se siente y los refractarios será vencidos inevitablemente.⁵⁹

Al parer dels comunistes-sindicalistes, un moviment comunista genuí a Espanya només es podria bastir amb l'argila de la CNT, que representava la tradició més revolucionària del proletariat ibèric. En cap cas sorgiria de la UGT i el PSOE: «si el PC prosigue sin que del cam-

⁵² RGASPI 534/7/288: Maurín a Nin, 27 de febrero de 1922, l. 42.

⁵³ RGASPI 534/7/288: Arlandis a Nin, 25 de noviembre de 1922, l. 132.

⁵⁴ AHPCE, Documentos, Film 1, Apartado 2, «A los sindicatos adheridos a la CNT», 15 de abril de 1920.

⁵⁵ RGASPI 534/7/288: Maurín a Nin, 27 de febrero de 1922, l. 30.

⁵⁶ RGASPI 534/7/288: Arlandis a Nin 25 noviembre de 1922, l. 132.

⁵⁷ *Bulletin du Premier Congrès International*, n. 16, 21 de juliol de 1921, p. 1.

⁵⁸ R. Tosstorff: *The Red International of Labour Unions (RILU), 1921-1937*, Leiden, Brill, 2016, pp. 375-77.

⁵⁹ RGASPI 534/7/288: Maurín a Nin, 27 de febrero de 1922, l. 42.

po sindicalista haya una corriente hacia él, está perdido sin remedio». ⁶⁰ Per Arlandis, aquesta orientació cap als sindicats socialistes «no és només errònia, sinó desastrosa». No obstant les ensopegades, la CNT encara gaudia «d'una influència enorme entre les masses». ⁶¹

Lligat a aquesta prioritització del treball a la CNT, els comunistes-sindicalistes adoptaren una actitud antiparlamentària contrària a la tàctica del PCE, i no pas per motius de principi, sinó perquè això suposava un entrebanc addicional per arribar a les bases de la CNT, que aclaparadorament rebutjaven la participació electoral. Discutint amb Nin sobre una futura refundació del comunisme a Espanya, Maurín comentà: «siempre que durante los primeros momentos [el partit] fuera antielectoral, el éxito será asegurado». ⁶² Per la seva part, Arlandis lliurà una batalla al PCE contra la participació al parlament:

Les masses treballadores a Espanya encara estan fortament influïdes per l'abstencionisme anarcosindicalista. Malgrat la decadència de l'anarcosindicalisme, que s'accentua cada dia, les masses treballadores no poden passar bruscament i sense una transició de l'abstencionisme electoral a la participació en les lluites parlamentàries. ⁶³

La visió dels comunistes-sindicalistes sobre el PCE passà per tres etapes en 1922-24. Després de la tornada de Maurín a Barcelona l'octubre de 1921, el seu objectiu inicial era solidificar l'adhesió de la CNT a la ISR i introduir gradualment les idees del comunisme al seu si. Paral·lelament, es formaria una Federació Comunista al voltant de la CNT, que més endavant es transformaria en un nou Partit Comunista. Aquesta maniobra desbancaria el PCE oficial, permetent-li absorbir-lo. «Lo de la Federación Comunista es una necesidad», escrigué el novembre de 1921. «Sin que a nuestras medios les parezca una entrada por las vías de la política, se irán entrenando a una actuación más eficaz, y más revolucionaria. Por otra parte se impedirá que el PC oficial pretenda monopolizar la dirección del movimiento». ⁶⁴ La ràpida pèrdua d'influència de Maurín al moviment sindicalista la primavera de 1922, que culminà amb la conferència de Saragossa i la ruptura amb la ISR, li féu canviar lleugerament d'estratègia. Trobant-se en minoria, «no quedará más remedio en mi opinión que constituir dentro de la CNT los grupos de simpatía a Moscú para hacer la labor de “nucleaje”». Així es recuperaria influència i s'exploitaria el descrèdit que, ell preveia, aviat afectaria els anarquistes. L'enfortiment de la seva facció a la CNT li permetria desplaçar el PCE més tard o més aviat, o integrar-s'hi en bloc en una posició de força. Finalment, les creixents dificultats de la facció, cada cop més acorralada pels anarquistes, obligaren els comunistes-sindicalistes a apropar-se gradualment al PCE. A ulls de Jules Humbert Droz, representant de la Internacional Comunista a Espanya, la conferència de Saragossa feia la col·laboració entre els comunistes-sindicalistes i el PCE «necessària». ⁶⁵ Aquesta col·laboració però s'assoliria amb prou feines.

⁶⁰ RGASPI 534/7/288: Maurín a Nin, 27 de febrer de 1922, l. 43.

⁶¹ RGASPI 534/7/289: H. Arlandis, «Rapport à l'IC et à l'ISR sur la situation du PC d'Espagne et son activité dans les syndicats», 30 de gener de 1923, l. 9.

⁶² RGASPI 534/7/288: Maurín a Nin, 27 de febrer de 1922, ll. 42-43. Segons les memòries de Jules-Humbert Droz, el 1923 Maurín preconitzà un bloc amb republicans d'esquerra en la línia que semblava fer Salvador Seguí: J. Humbert-Droz: *Mémoires de Jules Humbert-Droz*, Baconnière, Neuchâtel, 1971, p. 191.

⁶³ RGASPI 534/7/289: H. Arlandis, «Rapport à l'IC et à l'ISR sur la situation du PC d'Espagne et son activité dans les syndicats», 30 de gener de 1923, l. 9.

⁶⁴ RGASPI 534/7/288: Maurín a Nin, 29 de novembre de 1921, l. 11.

⁶⁵ RGASPI, 534/7/288: González a Nin, juny de 1922, l. 63.

A començaments d'agost de 1922 Maurín i Ibáñez es reuniren a Barcelona amb Antonio Malillos, dirigent sindical del PCE, amb l'objectiu de crear una plataforma que unís tots els partidaris de la ISR a Espanya, afiliats tant a la UGT com a la CNT. Allà, sembla que Maurín i Ibáñez acceptaren a contracor que els militants del partit seguien operant a la UGT, i que es coordinaria la lluita a ambdues centrals. La principal disputa sorgí arran de la publicació conjunta que pretenien llançar els cenetistes i ugetistes probolxevics. Maurín insistí que la propaganda a favor de la ISR havia de fer concessions retòriques a l'anarquisme, essent favorable «a la autonomía del movimiento sindical», i reclamà que el nou periòdic havia d'establir-se a Barcelona sota la seva direcció. El Comitè Central del partit rebutjà aquesta tàctica, argüint que «obstaculizaría el desarrollo del Partido y sería el ceder desde el primer momento ante los ataques de los anarquistas de la CNT, ya que en la UGT no hay ninguna obstáculo para esto».⁶⁶ Però clarament a Maurín li interessava el desenvolupament de la seva pròpia facció, i no pas d'un partit que, pronosticava, aviat «caerá muerto».⁶⁷

Uns dies més tard, el sis d'agost, Maurín viatjà a Madrid de camí a Portugal, on es reuní amb els dirigents del PCE. Tot i que la reunió fou cordial, resultà impossible reconciliar les diferències. El comunista César González resumí les divergències en una carta a Nin:

Hace dos días, estuvo Maurín aquí de paso para Portugal y hablamos largamente de las cosas que hay que hacer. No nos tiramos los trastos ni mucho menos [...]. Sin embargo hay alguna diferencia entre nuestro pensamiento y el de vosotros dos. Yo creo que vuestra táctica de contemporizar y disimular [amb els anarquistes] os ha llevado a la situación actual. [...] Me parece pueril y perjudicial. No hay Confederación, no hay más nada que conquistar y en cambio el Partido no adquiere toda la personalidad que debiera. En fin, legaremos a un acuerdo y al final, como ya ha ocurrido, convendréis en que vuestra táctica hábil, no lo es, y os la darán con queso vuestros amigos [de la CNT].⁶⁸ Així doncs, els primers intents en encetar un projecte conjunt entre el PCE i els comunistes-sindicalistes quedà en focs d'encenalls. Maurín passà l'estiu i la tardor de 1922 organitzant els seus seguidors a Barcelona i Lleida, concentrant-se en l'enfortiment del seu corrent a la CNT.

Aquesta tasca però fou més difícil del que pensava. Com pronosticava Maurín, es produí un qüestionament de l'anarquisme intransigent entre sectors significatius de la CNT. La primavera de 1922, diferents sindicalistes de pes que «se cagan en los anarquistas», com Josep Viadiu, de Barcelona, o Josep Crespo, de València, s'aproparen a Maurín.⁶⁹ Parlant de l'estat d'ànim de la CNT barcelonina després d'un viatge a aquella ciutat, Arlandis afirmà «a pesar de los renegados de Zaragoza hay un gran número que nos apoyan si bien es verdad que no lo hacen de una manera suficientemente activa».⁷⁰ Però no foren els comunistes-sindicalistes els que acabaren capitalitzant aquest descrèdit, sinó el corrent de Salvador Seguí, que s'oposava a la intransigència anarquista i al terrorisme i les vagues salvatges amb una línia més pragmàtica i flexible. Després de la seva excarceració l'abril de 1922, Seguí reorganitzà els seus seguidors i aconseguí allunyar Viadiu i Crespo de Maurín i els seus. «El Noy [del Sucre] lo ha echado todo a per-

⁶⁶ RGASPI 534/7/288: CC del PCE, «Al bureau executif de la ISR», agost 1922, l. 80-83.

⁶⁷ RGASPI 534/7/288: Maurín a Nin, 27 de febrer de 1922, l. 43.

⁶⁸ RGASPI 534/7/288: González a Nin, 6 d'agost de 1922, l. 79.

⁶⁹ RGASPI 534/7/290: Maurín a Nin, 9 de maig de 1922, l. 4.

⁷⁰ RGASPI 534/7/288: Arlandis a Nin, 26 de juny de 1922, l. 71.

der con sus farrucadas», lamentà Arlandis.⁷¹ I és que sobre la Revolució russa, Seguí en aquest moment coincidia plenament amb els anarquistes. La seva visió d'una CNT oberta que lluités per reformes graduals i estigués oberta a col·laborar amb altres forces d'esquerres xocava amb l'esperit marcial de la ISR. L'estiu de 1922, Seguí criticà els bolxevics fent servir un llenguatge netament bakuninista, que a més li permetia «rehabilitar» el seu tacat perfil llibertari.⁷² Com ja s'ha dit, el principal col·laborador del Noi del Sucre, Pestaña, era encara més hostil envers la Revolució russa. Per als comunistes-sindicalistes, aquests dirigents conduïen la CNT cap al «reformismo más abyecto».⁷³ Així doncs, entre la conferència de Saragossa el juny de 1922 i la mort de Seguí el març de 1923, la CNT es polaritzà entre l'anarquisme radical de Galo Díez o Buenacasa i el pragmatisme de Seguí o Pestaña, tots ells de caire antisoviètic, i els comunistes-sindicalistes quedaven relegats a la pràctica irrellevància al seu baluard lleidatà.⁷⁴

Així les coses, la tardor de 1922 Maurín cercava nous aliats. I en trobà un a Bilbao. Óscar Pérez Solís era el dirigent de l'agrupació més exitosa del PCE, la de Biscaia, que aconseguí créixer i encapçalar lluites importants al llarg de 1922. Pérez Solís es mostrà força crític amb el depressiu estat de les coses al PCE, i bastí una base de poder pròpia a Euskadi, a la pràctica autònoma de la direcció del partit a Madrid. Pérez Solís discrepava amb l'orientació quasi exclusiva del PCE envers la UGT. Com ell mateix explicà uns anys més tard, els dirigents del PCE no podien «ver el movimiento obrero español sino en el marco de la Unión General de Trabajadores y a mirar con recelo y aun con hostilidad toda inclinación de los sindicatos influido por nosotros hacia la Confederación Nacional del Trabajo».⁷⁵ La seva insatisfacció amb aquesta tàctica s'aprofundí amb l'expulsió de centenars de comunistes de la UGT basca la tardor de 1922, arran de l'assassinat d'un ugetista a mans de pistolers comunistes. La postura del partit era que s'havia de tractar de retornar a la UGT. Pérez Solís en canvi desitjava reorientar-se cap a la CNT. I és llavors quan s'apropà als comunistes-sindicalistes, que li ajudarien en aquest propòsit.

L'octubre de 1922, Maurín viatjà a Euskadi i es reuní amb Pérez Solís. «En Bilbao hablé largo con Pérez Solís», escrigué a Nin. «Me hizo una excelente impresión. Está disgustado de la central del P[artido]».⁷⁶ Sembla que Pérez Solís també quedà impressionat amb Maurín. El comunista madrileny Juan Andrade, crític amb la direcció del partit, informà a Maurín: «Los compañeros que han estado aquí de Bilbao estaban entusiasmados contigo. [...] Perez Solis me habló también con gran elogio de ti».⁷⁷ Acordaren llançar conjuntament una plataforma estatal de partidaris de la ISR, els Comitès Sindicalistes Revolucionaris (CSR), orientats fonamentalment vers la CNT, amb un òrgan de premsa a Barcelona i el seu comitè nacional a Astúries, on Ibáñez compartiria la direcció amb d'altres militants comunistes.

El congrés fundacional dels CSR tingué lloc a Bilbao el desembre de 1922, quan es llançà també el setmanari *La Batalla*, que fusionava les dues publicacions comunistes-sindicalistes existents, *Lucha Social* de Lleida i *Acción Sindicalista* de València. La bandera dels CSR era el front únic, l'obertura de la CNT a tots els corrents revolucionaris (anarquistes, sindicalistes i comunistes), la pertinença a la ISR i la defensa de la Revolució russa. Trets alguns sindicats de

⁷¹ RGASPI 534/7/288: Arlandis a Nin, 17 d'agost de 1922, l. 84.

⁷² RGASPI 534/7/288: Arlandis a Nin, 18 de juny de 1922, l. 69.

⁷³ RGASPI 534/7/288: Maurín a Nin, 9 de maig de 1922, l. 4.

⁷⁴ Y. Riottot: op. cit., p. 51.

⁷⁵ RGASPI 495/120/215: Ó. Pérez Solís, «Para acabar con una crisis indecente» (1926), l. 92.

⁷⁶ RGASPI 534/7/288: Maurín a Nin, 15 d'octubre de 1922, l. 103.

⁷⁷ RGASPI 534/7/288: Andrade a Maurín, 24 de novembre de 1922, l. 107.

Lleida i València, la majoria d'agrupacions representades al congrés eren basques o asturianes, i estaven controlades per comunistes sota la direcció de Pérez Solís.⁷⁸ La majoria d'aquests sindicats havien estat expulsats de la UGT i volien entrar a la CNT, però s'hi toparen amb l'oposició dels llibertaris: «en Vizcaya, los dirigentes anarquistas de la CNT han saboteado de mil modos el ingreso en [la CNT] de los sindicatos autónomos de tendencia comunista».⁷⁹

La direcció del partit a Madrid no tingué cap implicació a la fundació dels CSR, i, tot i que no s'hi posicionà oficialment en contra, queda clar que no veien aquesta iniciativa amb bons ulls. Pérez Solís resumí eloqüentment l'actitud del partit envers el congrés fundacional dels CSR: « la celebración del Congreso indudablemente no le agradaba, y, como no le agradaba, decidió... callarse, porque la iniciativa partía de Barcelona y de “anarquizantes”».⁸⁰ I és que la direcció d'aquest projecte estava plenament en mans de Maurín. Pérez Solís posà la bastida organitzativa rere els CSR, Maurín la visió política. Retrospectivament, Pérez Solís se'n penedí d'aquesta decisió, afirmant que Maurín li donà una imatge massa optimista del potencial que existia per al comunisme a la CNT i, sobretot, a Catalunya:

Una mezcla de infantilismo y de manía de grandezas dio lugar a que pasos forzosamente lentos e inseguros se pregonaran como saltos de gigantes. “Han caído o están al caer —se decía— tal o cual Sindicato; en este y en aquel nuestra influencia es considerable y crece sin cesar”. De la noche a la mañana, los Sindicatos —sombras nada más— pasaban a poder de un grupito anarquista cualquiera, y nuestra conquista quedaba reducida a los dos o tres individuos del Comité sindical que habían sido catequizados. La masa, por pequeña que fuese, no aparecía por ninguna parte.⁸¹ La política dels comunistes-sindicalistes comptà amb el suport sistemàtic de Moscou.⁸² En part, això es devia al paper d'Andreu Nin, amic íntim i estret col·laborador de Maurín.⁸³ A començaments de 1923, Nin ja havia esdevingut un personatge clau a la ISR, només superat per Solomón Lozovski.⁸⁴ Els comunistes-sindicalistes també mantenien bones relacions amb altres dirigents importants com Alfred Rosmer, Humbert-Droz o Víctor Serge, amb molta autoritat tant a Moscou com a París (plaça clau per a la IC als països llatins). Però, a més dels contactes personals i de la influència de Nin, Lozovski estava predisposat a recolzar Maurín, fins i tot en contra de la direcció del PCE. Els seus arguments sobre la centralitat de la CNT i de la ciutat de Barcelona per a la lluita de classes a la Península Ibèrica semblaven estar justificats pels esdeveniments passats i presents. I, no havien funcionat les tàctiques de Maurín a França, on la CGTU sindicalista havia estat conquerida mitjançant una acurada diplomàcia? No funcionaria doncs també a la CNT? A més, el PCE era una formació escanyolida. La majoria dels seus dirigents eren vells peixos grossos del socialisme, i semblaven tenir una de-

⁷⁸ «Importancia de los CSR», *La Batalla*, 30 de desembre de 1922, p. 1.

⁷⁹ AHPCE, Documentos, Film 1, Apartado 2, «La delegación de los GSC de España en el tercer congreso mundial de la ISR», juliol de 1924.

⁸⁰ RGASPI 495/120/215: Ó. Pérez Solís, «Para acabar con una crisis indecente» (1926), l. 92.

⁸¹ *Ibid.* l. 98.

⁸² M. Bizcarrondo i A. Elorza, op. cit., p. 41.

⁸³ A. Pérez Baró: op. cit., p. 167.

⁸⁴ R. Tosstorff: op. cit., 679.

bilitat injustificada per la UGT i prejudicis envers la CNT. El juny de 1923, Maurín viatjà a Moscou, convidat al consell general de la ISR, on exposà el seu punt de vista. Lozovski, amb la connivència de la IC, coincidí amb els seus plantejaments.⁸⁵ El PCE es queixà vivament d'aquestes ingerències.⁸⁶

La tàctica de les concessions retòriques a l'anarquisme tenia doncs l'aprovació plena de Moscou. L'agost de 1922, el buró de la ISR escrigué una carta al PCE (possiblement redactada per Nin) protestant contra la seva animadversió envers els comunistes-sindicalistes i la seva fixació amb la UGT. «A França i a Itàlia, on els Partits Comunistes tenen molta més força que a Espanya, els sindicalistes partidaris de la ISR treballen en la mateixa línia que preconitzen els nostres amics a la CNT». «No es pot procedir, sobretot en alguns països, amb salts massa bruscos; és absolutament necessari passar per etapes intermèdies», partint d'una propaganda híbrida i evolucionant gradualment vers una netament comunista. Evidenciant el grau d'afinitat entre Moscou i els comunistes-sindicalistes, i la seva absoluta conversió al leninisme, la ISR assenyala: «A Espanya [aquesta tàctica] ens donarà millors resultats perquè, ideològicament, els amics Maurín, Ibáñez i Arlandis i els altres camarades són molt més propers a nosaltres que els sindicalistes italians i francesos». «No dubtem en declarar que ens sentim més identificats amb el pla del camarada Maurín que amb el vostre», concloueren els dirigents de la ISR.⁸⁷ A començaments de 1923, Andreu Nin i Otto Kuusinen, un altre destacat funcionari de la IC, escrigueren de nou al PCE titllant la seva política envers la CNT de «sectària», i amonestant-los pel seu rebuig dels CSR.⁸⁸

3. EL BLOC AMB ELS CENETISTES MODERATS

No obstant les crítiques de Pérez Solís, que retrospectivament semblen justificades, a començaments de 1923 els comunistes-sindicalistes tenien raons per a l'optimisme. La convicció de Salvador Seguí que s'aconseguiria desplaçar els anarquistes radicals es mostrà equivocada. El creixent extremisme dels anarquistes i la impossibilitat d'imposar-se decisivament li feren replantejar la seva actitud envers la ISR i els comunistes-sindicalistes. A més, l'AIT, a la qual s'afilià provisionalment la CNT el juny de 1922, es conformà com una Internacional inestable i, treta la seva secció espanyola, estava formada per organitzacions molt petites. La creença de Seguí que la poderosa CGTU francesa acabaria trencant amb la ISR i integrant-se a l'AIT no es materialitzà. Així les coses, el desembre de 1922 el comitè nacional de la CNT, dominat pels homes de Seguí, afirmà que si el congrés de l'AIT no aconseguia el suport suficient, ells estaven oberts a reconsiderar la seva actitud envers Moscou. El gener, emeteren un comunicat criticant les «fluctuacions» de l'AIT.⁸⁹ Sembla que a la vetlla de l'assassinat de Seguí el març de 1923 s'estava produint un apropament amb la direcció de la ISR a Moscou i, probablement,

⁸⁵ RGASPI 495/120/215: Ó. Pérez Solís, «Para acabar con una crisis indecente» (1926), l. 95.

⁸⁶ J. Humbert-Droz: op. cit., 191.

⁸⁷ RGASPI 534/6/81: «Au secrétariat syndical du PC d'E», 7 d'agost de 1922, l. 31-33

⁸⁸ No he trobat la carta original, però és esmentada a la correspondència del PCE: RGASPI 534/7/289: Comitè Central del PCE a la IC, 9 d'abril de 1923, l. 20.

⁸⁹ J. Garner: *Goals and Means...*, p. 114.

amb els comunistes-sindicalistes a Barcelona. Efectivament, a finals de febrer Lozovski envià una carta convidant Seguí a Rússia per negociar en persona. Mereix la pena reproduir aquest document inèdit al complet:

Al camarada Seguí,

Benvolgut camarada,

Com que la Confederació Nacional del Treball s'ha unit a la nova Internacional creada a Berlín [l'AIT], no vull escriure una carta oficial al Comitè Central [sic] de la vostra organització. Però hi ha diverses qüestions que s'han de discutir, almenys en privat. Vostè certament sap que alguns grups anarquistes estan fent una campanya sistemàtica contra la ISR i la Rússia soviètica. El que sorprèn d'aquesta campanya és el seu extraordinari desconeixement i falta d'informació sobre la situació a Rússia. Com que jo li considero un adversari honest amb principis per a qui la veritat està per sobre de totes les invencions sectàries, proposo, no oficialment, per descomptat, que vingui durant un temps a Rússia i que conegui el que és de debò la revolució.

No cal dir que la seva estada a Rússia serà pel temps que desitgi i que podrà investigar tot allò que us interessi. No amaguem els nostres errors, però protestem de la manera més enèrgica contra l'hàbit de representar la Revolució russa com una sèrie d'errors i fins i tot de crims. [...] En qualsevol cas, la condició prèvia abans de fer cap judici és assabentar-se dels fets. Personalment, estaré molt content de veure-li a la Rússia soviètica, i li aviso amb antelació que romandrà absolutament tranquil si sortiu d'ací com a un adversari convençut. Una lluita honesta d'idees, basada en el coneixement dels fets i en les dificultats d'una obra revolucionària en construcció, és millor que una xerrameca insípida basada en rumors capritxosos.⁹⁰

Mai no sabrem si Seguí hauria esdevingut el Pierre Monatte català, puix fou assassinat pels pistolers dels Sindicats Lliures uns dies després.⁹¹ Tanmateix, la seva mort accelerà l'apropament entre el sector moderat de la CNT i els comunistes-sindicalistes. En primer lloc, l'assassinat enfortí el sector més extremista del moviment, que engegà una sèrie d'atemptats espectaculars i de vagues violentes per venjar la mort de Seguí i tractar de superar l'estancament dels anys anteriors. L'Estat respongué amb noves onades repressives. Així les coses, molts partidaris de Seguí, políticament desorientats després de la mort del seu líder, i cada cop més acorralats pels extremistes, gravitaren vers els comunistes-sindicalistes. Maurín recordà:

A mediados de 1923, empezó a notarse una variación muy importante en algunos sindicatos de Barcelona en sentido favorable a las tesis defendidas por nosotros. Las directivas del sindicato de la Metalurgia, el Transporte y Textil se acercaban a nosotros. Eran los tres sindicatos más importantes de la CNT. El edificio anarco-sindicalista se cuarteaba.⁹²

⁹⁰ RGASPI 534/6/81: Lozovski a Seguí, 26 de febrer de 1923, l. 74.

⁹¹ És força improbable que un personatge tan independent s'hagués integrat permanentment al moviment comunista. Però aquest no fou el cas de Monatte tampoc, que el 1924 era expulsat del PCF. Un bloc temporal amb Moscou sí que resulta més plausible.

⁹² J. Maurín: *El Bloque Obrero y Campesino: origen, actividad, perspectivas*, Barcelona, CIG, 1932, p. 9.

Aquest context favorable féu que Maurín congelés el seu apropament al PCE. De fet, els comunistes-sindicalistes de Barcelona no mantingueren pràcticament cap contacte amb el minúscul grup oficial del PCE a Barcelona. Només a Astúries hi havia un col·laboració intensa entre Ibáñez i la gent de Pérez Solís. El cop d'Estat de Primo de Rivera el setembre radicalitzà encara més la situació. Molts anarquistes joves respongueren a la dictadura abandonant l'activitat sindical tradicional, ara molt restringida, i bolcant-se en projectes insurreccionals.⁹³

El sector cenetista moderat s'apropà encara més als comunistes sindicalistes. La figura clau en aquest sentit fou Josep Viadiu, dirigent sindicalista igualadí de diversos oficis i molt conegut a Catalunya. Era força crític amb l'extremisme anarquista i tenia bones relacions amb Maurín. Ja l'abril de 1922, aquest afirmava: «Hablé con Viadiu [...]. Había una gran concordancia de ideas. Cree en la Revol. rusa. Reprueba, sin embargo, a todo principio de dictadura».⁹⁴ Viadiu i Maurín llançaren el diari *Lucha Obrera* el desembre de 1923. La línia política del periòdic era molt eclèctica, una barreja d'anarquisme, sindicalisme i comunisme, i l'únic fil conductor eren les crides al front únic i l'oposició al sectarisme anarquista i als mètodes terroristes i insurreccionals.⁹⁵ La polarització a la CNT havia arribat a tal punt que fins i tot quadres sindicalistes molt crítics amb el comunisme i amb una dolenta relació personal amb Maurín, com Joan Peiró, participaren a *Lucha Obrera*.⁹⁶ Nogensmenys, el projecte fou molt efímer. D'una banda, produir un diari cenetista en ple règim militar era, en paraules de Pérez Solís, un «disparate». Articles sencers a cada número eren censurats. A més, tot i que el periòdic rebia subvencions soviètiques, eren menys quantioses i regulars del que esperava Maurín.⁹⁷ D'altra banda, la dictadura no afeblí els anarquistes intransigents; ans al contrari, estengueren la seva dominació sobre la CNT, i a la plenària de Granollers a finals de desembre de 1923 s'imposaren rotundament sobre els seguidors de *Lucha Obrera*, que quedaren deprimits i desmoralitzats. A més, *Lucha Obrera* no tenia una base política sòlida; els seus seguidors estaven units per l'únic comú denominador del seu rebuig a l'extremisme anarquista, i difícilment podien bastir un projecte polític solvent.

L'u de gener de 1924, després de la plenària de Granollers, «tumba de la organización obrera», *Lucha Social* suspengué la seva publicació.⁹⁸ El dur balanç de Pérez Solís d'aquesta iniciativa sembla correcte. El diari estava «condenado a la efímera vida que tuvo», «afluyeron al grupo determinados escritores camaleónicos que, a la postre, volvieron a sus tiendas anarcosindicalistas o evolucionaron hacia peores caminos. Por su ideología, este grupo era un completo caos».⁹⁹ Efectivament, a Catalunya i el País Valencià, el grup comunista-sindicalista tenia un caràcter bastant lax. Estava format per un nucli de militants amb una estreta relació personal i política amb Maurín i cohesionats al voltant del periòdic *La Batalla*, i de tertúlies i trobades informals al cafè Tostadero a la Plaça Universitat de Barcelona. A la seva perifèria hi havia un grup fluctuant de cenetistes menys compromesos amb el projecte de la ISR. Els CSR tingueren una existència prou difusa i intermitent. Només assoliren una certa solidesa a Astúries, on la compenetració entre Ibáñez i els comunistes locals assegurà una intervenció més contun-

⁹³ F. Aisa: op. cit., p. 265.

⁹⁴ RGASPI 534/7/288: Maurín a Nin, 20 d'abril de 1922, l. 31.

⁹⁵ «Lucha Obrera saluda al lector», *Lucha Obrera*, 4 de desembre de 1923, p. 1.

⁹⁶ J. Peiró: «Terrorismo y atracos no; revolucionario de opereta, tampoco», *Lucha Obrera*, 21 de desembre de 1923, p. 1.

⁹⁷ A. Bueso, op. cit., 207.

⁹⁸ «La Asamblea Plenaria de los Sindicatos de la Confederación Regio al del Trabajo de Cataluña», *Lucha Obrera*, 1 de gener de 1924, p. 1.

⁹⁹ RGASPI 495/120/215: Ó. Pérez Solís, «Para acabar con una crisis indecente» (1926), l. 95.

dent a la CNT. La principal fita del grup asturià fou l'adhesió a la ISR del Sindicat Únic de Miners, afiliat a la CNT, i on havien entrat militants comunistes expulsats de la UGT, reforçant la influència de Ibáñez i els seus homes.¹⁰⁰

Malgrat la fallida de *Lucha Obrera*, les relacions dels comunistes-sindicalistes amb cenetistes dissidents continuà al llarg de la primavera i l'estiu de 1924. Les bases polítiques d'aquesta col·laboració però eren força fràgils. Molt pocs dels simpatitzants cenetistes del grup evolucionaren cap al comunisme. Adolfo Bueso, cenetista veterà que col·laborà amb els comunistes-sindicalistes en aquests mesos, explicà que «estaba muy lejos de entusiasmarse por el comunismo», i que accedí a escriure a *La Batalla* degut a «la absoluta libertad de expresión» que Maurín li oferia, llibertat li havia estat negada a la premsa anarquista.¹⁰¹ Així doncs, Maurín aconseguí portar a Moscou a quatre quadres cenetistes de renom, Desiderio Trilles, Josep Grau, Josep Jover i Manuel Vall, que havien de representar els CSR espanyols al tercer congrés de la ISR. Al principi, sembla que els quatre sindicalistes quedaren enlluernats per la Rússia soviètica i la ISR. «La aceptación de las directivas de la ISR significa una rectificación de lo que había de equivocado en nuestro organismo», escrigueren.¹⁰² Un cop tornats a Barcelona però, s'allunyarien dels comunistes-sindicalistes i acabarien donant-li l'esquena al règim soviètic, ara ja en plena evolució vers l'estalinisme. Només Grau romandria amb ells. El propi Maurín admetria que «los dirigentes sindicalistas que se nos aproximaban entonces eran muy inseguros».¹⁰³ Pérez Solís, que conegué els quatre cenetistes a Moscou, es mostrà més contundent: «los cuatro camaradas de la delegación barcelonesa demostraron hallarse completamente desorientados en el terreno ideológico».¹⁰⁴ Per altra banda, el panorama intern a la CNT era cada cop més desolador, perdent el seu muscle sindical amb l'agreujament de la repressió i la intensificació de les tendències insurreccionals i terroristes dels llibertaris. Els comunistes-sindicalistes enduriren notablement el seu discurs antianarquista al llarg del 1924.¹⁰⁵

4. LA INTEGRACIÓ AL PCE

El 1924 doncs els comunistes-sindicalistes havien de començar pràcticament de zero, trobant-se en una situació d'aïllament polític similar a la de juny de 1922, agreujada per la repressió de la dictadura. Els ànims que donava Nin a Maurín, afirmant que «el anarquismo está en agonía en todas partes [...] apoderarse de la CNT será relativamente fácil» eren força ingenus.¹⁰⁶ Arribaren a la conclusió de que havien de tornar a negociar la seva entrada al PCE. El gener *La Batalla* publicà una declaració inequívoca a favor del Partit Comunista.¹⁰⁷ La direcció del PCE però encara desconfiava dels comunistes-sindicalistes. L'agost de 1924, Juan Andrade emeté una circular argüint que el grup *La Batalla* no tenia «una absoluta orientación comu-

¹⁰⁰ RGASPI 534/7/289: «Declaración de principios del Sindicato Único de Mineros» (1922), l.42.

¹⁰¹ Bueso, op. cit., p. 206.

¹⁰² Archivo Histórico Nacional (AHN), Policía (Histórico), 394: «Copia del llamamiento que se cita en la carta procedente de Barcelona y dirigida a La Antorcha» (1924).

¹⁰³ J. Maurín: *El Bloque...* p. 9.

¹⁰⁴ RGASPI 495/120/215: Ó. Pérez Solís, «Para acabar con una crisis indecente» (1926), l. 95.

¹⁰⁵ Bizcarrondo i Elorza, op. cit., pp. 44-45.

¹⁰⁶ AHN, Policía (Histórico), 394, Nin a Maurín, 10 d'octubre de 1924.

¹⁰⁷ «En marcha hacia el Partido Comunista», *La Batalla*, 1 de maig de 1924, p. 1. Veure també: J. Maurín: «Dos caminos: Moscú o Roma», *La Batalla*, 4 de gener de 1924, p. 1.

nista», amb «prejuicios» força arrelats.¹⁰⁸ A la decisió d'entrar al PCE contribuí decisivament la influència de Moscou. Ja el març de 1924, la ISR pressionava per a que el comitè dels CSR passés d'Oviedo a Barcelona, un acte de bona fe envers Maurín, que a més enfortí la seva mà a les negociacions amb el PCE. La IC considerava que els comunistes-sindicalistes no podien seguir més temps fora del partit.¹⁰⁹

El juliol de 1924, durant el congrés de la IC i la ISR, tingué lloc una reunió entre Maurín i Nin i els delegats del PCE, amb el suís Jules-Humbert Droz representant la IC. La direcció del PCE demanava que els comunistes-sindicalistes es donessin d'alta individualment al partit, mentre aquests no només exigien una entrada en bloc, que conformaria la Federació Comunista Catalano-Balear (FCC-B), sinó que demanaven que la direcció del partit havia de traslladar-se de Madrid a Barcelona, on cauria sota el control de la FCC-B. Per justificar això exageraren el seu arrelament a la capital catalana, i, com ara veurem, esgrimiren arguments sobre la centralitat de Catalunya per a la lluita de classes a la Península.¹¹⁰ I, com a element de pressió, insinuaren la possibilitat de formar un partit comunista independent a Catalunya. Paral·lelament, Maurín havia anat solidificant el seu petit grup, que deixà de ser una facció a la CNT per esdevenir «una mena de partit comunista no oficial, en el qual Maurín es recolzà per fer valer la seva posició enfront del Partit Comunista Espanyol [sic] i de la mateixa Internacional Comunista». L'estiu de 1924, recorda Pérez Baró, «Maurín ja estava disposat a entrar en les files del Partit Comunista, però ho volia fer amb tot el seu grup, i el desig, no confessat, d'esdevenir-ne seguidament Secretari General».¹¹¹

En paraules de Pérez Solís:

De la entrevista de Moscú no salió acuerdo alguno. Pero yo deduje de ella —y de una pregunta que días antes había hecho Zinovieff a la delegación del Partido respecto a la conveniencia de que el CC residiese en Barcelona— que los catalanes —entendámonos: el grupo de Maurín— tenían ganada la partida en Moscú. No es extraño, pues, que se decidieran también a ganarla en España. Y, naturalmente, para ello les era preciso entrar apresuradamente en el Partido, sólo que llevándose por delante la dirección de éste en la Federación catalano-balear. El conflicto con Madrid entró en una fase aguda. Llegó a hablarse —Maurín me lo dijo por carta [...] aunque luego he visto que sólo se trataba de un “bluff”— de crear un Partido comunista catalán. La dirección del Partido, bajo la presión de quienes manifestábamos nuestra —“alegre y confiada”— adhesión al grupo de “La Batalla”, tuvo que ceder. El grupo de “La Batalla” entró en el Partido a tambor batiente.¹¹²

El secretari de la IC, Grigori Zinòviev, recolzà les exigències que féu Maurín per a la seva incorporació. Li persuadiren els arguments sobre la centralitat de Catalunya a la lluita de classes a la Península, mentre el perfil juvenil i audaç de la facció de Maurín encaixava millor amb la visió de Zinòviev d'una IC “bolxevitzada” que no pas els vells dirigents del partit, «gente [que]

¹⁰⁸ Archivo Histórico del PCE (AHPCE), Documentos, film 1, apartado 2, J. Andrade: «El Partido y el grupo».

¹⁰⁹ J. Bullejos: *La Comintern en España – Recuerdos de mi vida*, Mèxic, Impresiones Modernas, 1972, p. 44.

¹¹⁰ Archivo Histórico del PCE (AHPCE), Documentos, film 1, apartado 2, J. Andrade: «El Partido y el grupo».

¹¹¹ A. Pérez Baró: op. cit., 166-167.

¹¹² RGASPI 495/120/215: Ó. Pérez Solís, «Para acabar con una crisis indecente» (1926), l. 100.

Veure la correspondència entre Maurín i Pérez Solís citada a: Y. Riottot: op. cit., p. 89.

quería paz y tranquilidad para no comprometer la organización y no ir a la cárcel».¹¹³ Significativament, al congrés de la IC el juliol Maurín ja fou considerat com a membre del PCE. El setembre, un informe de la IC criticà durament la direcció del partit per la seva «passivitat».¹¹⁴

Així doncs, Maurín i el seu cercle més estret de seguidors entrà al partit l'octubre de 1924. El novembre, després d'una reunió del Comitè Central a Madrid on catalans i bascos s'enfrontaren amb castellans i asturians, es decidí traslladar la direcció a Barcelona. Es trià un comitè provisional encapçalat per Maurín per substituir el vell comitè central. És llavors quan un altre cercle de simpatitzants de *La Batalla* entrà al partit. Maurín dirigiria el PCE fins a la seva detenció el gener de 1925.¹¹⁵

5. LA QÜESTIÓ NACIONAL

El moviment obrer a Espanya estava dividit històricament entre els corrents llibertari i socialista. Aquesta divisió també era geogràfica, i estava arrelada en el desenvolupament desigual i combinat del capitalisme a la Península. En general, l'obrerisme al centre i nord del país era primordialment socialista, amb el seu bastió a Madrid, mentre a l'arc meridional i oriental era anarquista, amb el seu epicentre a Barcelona.¹¹⁶ En vista d'aquest cisma geogràfic, el debat sobre si el comunisme a Espanya havia de prioritzar el treball als medis socialistes o als llibertaris inevitablement havia de prendre una dimensió territorial i barrejar-se amb la qüestió nacional.

Segons l'historiador Tim Rees, els comunistes-sindicalistes s'intoxicaren de l'ambient catalanista de Barcelona, i això explica el seu enfrontament amb la direcció del PCE a Madrid. Aquest argument és qüestionable. És cert que Maurín i, sobretot, Nin s'havien apropiat al moviment republicà i federalista català a la seva joventut. Nin arribà a defensar plantejaments nacionalistes, i durant el seu pas pel PSOE protagonitzà polèmiques a favor de l'autonomia i l'autodeterminació.¹¹⁷ Encara així, el descobriment del sindicalisme per part de Maurín i de Nin, que mostrava (relatiu) desinterès per la qüestió nacional, dissipà aquestes inclinacions.¹¹⁸ El viatge a la Rússia soviètica i la conversió a l'internacionalisme comunista refermaren el trencament amb el seu passat catalanista. És ben possible que romangués un pòsit catalanista de la seva joventut. La concentració dels comunistes-sindicalistes a Barcelona, Lleida i València, amb nuclis de simpatitzants a la Franja i Balears, certament ajudava a adoptar una visió regionalista. Al cap i a la fi, era un grup present fonamentalment als Països Catalans, i, com hem vist, l'agrupament asturià tenia característiques pròpies i portava una vida relativament autònoma dels altres grups. «Toda nuestra actividad está concentrada en Cataluña y Valencia», admeté Arlandis l'agost de 1922.¹¹⁹ Probablement tampoc no fou casualitat que la secció del partit que més recolzà el trasllat de la seva direcció a Barcelona el novembre de 1924 fos la basca. Si bé

¹¹³ AHN, Ministerio de Interior, Policía (Histórico), 394, Nin a Maurín, 30 de desembre de 1924.

¹¹⁴ M. Bizcarrondo i A. Elorza, op. cit. p. 45.

¹¹⁵ A. Pérez Baró: op. cit., 185. M. Bizcarrondo i A. Elorza: op. cit., pp. 50-51.

¹¹⁶ C. Ealham: op. cit., pp. 85-86.

¹¹⁷ P. Pagès, op. cit., pp. 45-56.

¹¹⁸ El desinterès era certament relatiu i varià al llarg del temps, i hi ha un debat intens a la historiografia sobre la relació de la CNT amb la qüestió nacional: M. Santasusana i Corzan: *Quan la CNT cridà independència*, Barcelona, Base, 2016. X. Díez: *El pensament polític de Salvador Seguí*, Barcelona, Virus, 2016.

¹¹⁹ RGASPI 534/7/288: Arlandis a Nin, 17 d'agost de 1922, l. 84.

els comunistes biscaïns tenien ressentiments envers el Comitè Central a Madrid que no tenien res a veure amb la qüestió nacional, és possible que aquesta postura estigués influenciada per un vague rebuig del centralisme espanyol. Per Pérez Solís, el debat sobre Madrid o Barcelona també estava condicionat pels sentiments nacionals dels dos blocs, tant dels madrilenys com dels catalans:

Había, por parte del Grupo de “La Batalla”, [un] desdén, por no decir su odio, a cuanto viniera de Madrid: el convencimiento egolátrico de su casi nativa superioridad intelectual y revolucionaria —enfermedad de petulancia que, bajo distintas formas, aqueja a no pocos catalanes— y el propósito de hacer de Cataluña, desde luego, la cabeza del Partido comunista de España; y, por parte del CC, la antipatía y hasta la hostilidad que en Madrid suele haber para todo lo catalán; el recelo de que la incorporación del Grupo de “La Batalla” al partido acentuara en éste “el afán de locuras” y las tendencias “anarquizantes”, y el presentimiento —no infundado del todo— de que aquel grupo no significaba, ni mucho menos, la fuerza que se atribuía y estaba aún lejos de tener una preparación comunista medianamente sólida.

Tot i així, una anàlisi detallada de les fonts mostra que la qüestió catalana reviscolà com a conseqüència del debat sobre la CNT i la UGT. És a dir, fou un debat que no partí d'afinitats ideològiques o identitàries preexistents (al menys no conscientment), sinó que fou un epifenomen de la prioritització del treball a la CNT que ells propugnaven, i de la recerca d'arguments per justificar aquest punt de vista. Alhora, el debat sens dubte es veié marcat per l'ambició política de Maurín i el seu desig de dirigir el partit, i pel xoc entre les dues trajectòries militants diferents dels comunistes madrilenys i catalans.

L'anàlisi que gradualment formularen els comunistes-sindicalistes, especialment Maurín, és que la CNT era la força més combativa i dinàmica de l'obrerisme espanyol perquè estava arrelada a la regió més industrial del país, Catalunya i, en especial, l'àrea metropolitana de Barcelona. En canvi, el socialisme havia adoptat un caràcter reformista i flegmàtic degut al fet que establí el seu centre a Madrid, capital burocràtica, financera i administrativa, amb una classe treballadora petita i aburgesada, on predominava la mà d'obra qualificada i de coll blanc. Ja el novembre de 1921, parlant a Nin de la necessitat de refundar el comunisme espanyol des de Catalunya amb la matèria primera de la CNT, Maurín afirmà: «la dirección del movimiento [...] debe corresponder siempre a Cataluña, por lógica marxista».¹²⁰ La qüestió, però, no es plantejà obertament el 1922-23, perquè la perspectiva de Maurín era que els esdeveniments la farien redundant, preveient un creixement exponencial de la seva facció a Catalunya i el País Valencià, i que acabaria eclipsant el PCE oficial. La polèmica sobre Madrid o Barcelona romangué implícita fins al 1924, quan els comunistes-sindicalistes es prepararen per entrar al PCE com a minoria, i començaren a reivindicar que la direcció del partit es traslladés a Barcelona i la formació d'un aparell polític autònom, la FCC-B.¹²¹

Uns anys més tard, Arlandis, Daniel Rebull, Víctor Colomer i Victoriano Sala, explicant la seva postura el 1924, afirmaren: «teníem l'opinió que arribaria un dia en què la direcció del partit es traslladaria de Madrid a Barcelona. Això és força lògic i està en harmonia amb el

¹²⁰ RGASPI 534/7/288: Maurín a Nin, 29 de novembre de 1921, l. 7.

¹²¹ Hi ha poca informació sobre la creació i estructuració inicial de la FCC-B, fins i tot als arxius soviètics. A. Durgan: op. cit., pp. 39-42.

marxisme més elemental, ateses les relacions [socials] i la lluita de classes en aquesta regió on es troba la major concentració de proletaris [del país] i la més bella tradició de lluites obreres». «Barcelona comparada amb Madrid és com Milà en comparació amb Roma», afirmaren. No només havia de passar la direcció del PCE a Barcelona, sinó que tot l'eix vertebrador del comunisme havia de moure's cap al nord-est de la Península en general: «l'àrea d'influència de Barcelona s'estén especialment a les comarques de València i Saragossa (tot Aragó)».¹²²

Malgrat l'acritud de la controvèrsia, sempre romangué en un marc estrictament marxista, gairebé sense esmentar la qüestió nacional. Les bases de la disputa giraven al voltant de l'estructura econòmica i social de Madrid i Barcelona, i les característiques dels moviments obrers de les dues ciutats, i no pas de les particularitats nacionals de Catalunya. Aquest seria el fil conductor de l'evolució vers l'independentisme de Maurín a finals dels anys 20. Amb la revifalla dels moviments autonomistes, la visió de Catalunya com a punta de llança de la lluita de classes a Espanya, degut a la força numèrica i econòmica del seu proletariat, i al desafiament addicional que el nacionalisme plantejava a l'Estat central, portaria a una defensa crítica de la independència com a passa progressista en el procés revolucionari espanyol.

Com és ben sabut, el 1925, la IC recolzà la independència de Catalunya, formant un bloc amb l'Estat Català de Francesc Macià i amb sectors de la CNT per dur a terme un aixecament secessionista contra el règim de Primo de Rivera. Segons Joan Esculies i Enric Ucelay da Cal, aquesta iniciativa essencialment partí de Moscou, que, persuadit per Macià, arrossegà el PCE a contracor. I és que després de l'empresonament de Maurín el gener de 1925, la direcció del partit passà a les mans de José Bullejos, exiliat a París, i pertanyent a la vella generació comunista sorgida del PSOE, amb una actitud més escèptica envers la lluita de classes a Catalunya en general i envers l'aliança amb Macià en concret.¹²³

Sota Zinóviev, la IC adoptà a molts indrets una estratègia insurreccional, protagonitzant aixecaments armats a països com Alemanya, Bulgària o Estònia. A més, la Revolució xinesa de 1925, per a la qual la sobirania nacional era una reivindicació central, i el bloc que establí la IC amb el partit nacionalista xinès, el Kuomintang, aprofundí el tradicional recolzament de la IC als moviments d'emancipació nacional, fins i tot per a aquells encapçalats per forces burgeses i petitburgeses. Així doncs, no resulta sorprenent que, a desgrat de Bullejos, Zinóviev recolzés l'aliança amb Macià, atesa també l'agudització de la qüestió nacional catalana sota Primo de Rivera, el gir a l'esquerra d'un sector del nacionalisme català i les promeses força optimistes del propi Macià. Tanmateix, quan Zinóviev s'interessà per l'Estat Català, el seu poder estava en ple declivi i, al ser substituït per Bukharin al capdavant de la IC, el projecte quedà en no res.¹²⁴

Nogensmenys, com hem vist, les negociacions amb Macià tingueren lloc uns mesos després de la formació de la FCCB i la efímera reubicació de la direcció del PCE a Barcelona. La IC s'havia vist persuadida pels arguments de Maurín sobre el potencial revolucionari de Catalunya, que generaren un terreny fèrtil per a l'acceptació de les ofertes de col·laboració de Macià. I no cal dir que Maurín i Nin acceptaren el recolzament crític de la IC a l'independentisme el 1925. Ja el febrer de 1925, Nin demanava a Maurín «prestar una atención más profunda que hasta ahora a la cuestión agraria y elaborar una táctica bien definida con respecto a la cuestión

¹²² RGASPI 495/120/215, H. Arlandis, V. Salas, D. Rey i V. Colomer a la IC, 2 d'abril de 1924, l. 9.

¹²³ E. Ucelay-Da Cal i J. Esculies: *Macià al país dels soviets*, Barcelona, Edicions 1984, 2015, pp.101-109.

¹²⁴ E. Ucelay-Da Cal i J. Esculies: op. cit., pp. 174-175.

nacionalista».¹²⁵ Fou Nin qui el 1926 elaborà la justificació teòrica més acabada per al pacte amb els nacionalistes: «El Partido Comunista Español [sic], las organizaciones sindicales revolucionarias y los partidos separatistas catalanes y vascos han constituido un frente único para la lucha contra el Estado español actual. Esta alianza es la mejor garantía de una solución justa del problema catalán».¹²⁶

6. CONCLUSIÓ

Els comunistes-sindicalistes representaren l'impacte més durador de la Revolució russa dins la CNT. La major part d'ells havien entrat feia poc a la Confederació, i no estaven imbuïts del seu esperit llibertari. Així doncs, l'entusiasme pel bolxevisme arrelà més profundament entre ells que entre la majoria de quadres cenetistes, sobretot arran del viatge de Nin, Maurín, Arlandis i Ibáñez a la Rússia soviètica. Tornaren a Espanya com a comunistes convençuts, plenament integrats en l'aparell mundial de la IC. Tanmateix, als anys 1922-24 feren servir, en coordinació amb la ISR i corrents anàlegs a països veïns, un llenguatge sindicalista orientat a atreure les bases del moviment llibertari. Però aquesta retòrica mai no seduí cap sector significatiu del moviment anarcosindicalista, dividit entre moderats i extremistes igualment oposats a la Revolució russa.

Aïllats a la CNT, els comunistes-sindicalistes s'acabaren integrant gradualment al PCE amb qui, però, tenien fortes diferències. Essencialment, provenien de dues tradicions molt diferents del moviment obrer, la CNT i el PSOE, amb perspectives i orientacions divergents centrades en aquestes dues formacions. Aquesta divisió tenia un component geogràfic i nacional: el vell PCE tenia el seu centre a Madrid i una presència notable a Astúries i Biscaia, mentre els comunistes-sindicalistes operaven quasi exclusivament als Països Catalans. Inevitablement, la qüestió nacional influencià les polèmiques amb els dirigents del PCE. El debat de 1924 sobre si la direcció del partit havia de romandre a Madrid o traslladar-se a Barcelona, i si els homes de Maurín havien d'integrar-se individualment al partit o formar una federació catalana, en gran mesura fou un preàmbul dels debats que tindrien lloc el 1925 al voltant de la iniciativa insurreccional de Francesc Macià.

Finalment, queda per respondre com l'experiència dels comunistes-sindicalistes el 1922-24 condicionà el futur trencament del grup amb el PCE i la IC i la creació del Bloc Obrer i Camperol i, més tard, del POUM. Per què acabaren la major part de quadres de la facció comunista-sindicalista al bàndol antiestalinista? Seria temptador al·ludir al seu passat llibertari, car internacionalment molts anarquistes i sindicalistes, convertits al comunisme, especialment els intel·lectuals, acabarien rebel·lant-se contra Stalin.¹²⁷ Però això és un factor secundari. L'apropament de Nin i Maurín a l'anarquisme el 1917-21 fou prou superficial. I molts agents soviètics, a Espanya i més enllà, eren antics anarquistes o sindicalistes, com seria el cas del propi José Díaz. Per altra banda, Arlandis, i d'altres membres de la facció com Víctor Colomer, acabarien integrant-se al PSUC, mentre antics socialistes com Juan Andrade o Luis Portela entrarien al POUM.

En la meua opinió, fou l'accidentada evolució ideològica de Nin i Maurín i dels seus col·la-

¹²⁵ AHN, Ministerio de Interior, Policía (Histórico), 394, Nin a Maurín, 25 de febrer de 1925.

¹²⁶ AHN, Ministerio de Interior, Policía (Histórico), 394, «Informaciones de París – Álvarez – Copia de un trabajo sobre Cataluña hecho por Andrés Nin – La cuestión nacional en España – El problema catalán», 13 de gener de 1926, p. 1.

¹²⁷ R. Tossstorff: *The Red International...* p. 744.

boradors més propers, del republicanisme i el socialisme, a l'anarcosindicalisme, al comunisme, el que determinà el seu rebuig de l'estalinisme. Aquesta evolució els imbuí d'una actitud crítica i independent. Alhora, Nin i Maurín, ambdós intel·lectuals, entraren al moviment comunista a començaments dels anys vint, quan, en paraules d'Isaac Deutscher «encara no havia adoptat formes totalitàries» i on «es valorava la integritat intel·lectual».¹²⁸ A més, Nin i Maurín evolucionaren políticament en una conjuntura molt desafiant. La desfeta de les agitacions del trienni bolxevic comportaren reaccions essencialment negatives per part del moviment obrer. Els anarquistes cercaren refugi en les seves doctrines bakuninistes tradicionals. El PCE, petit i insegur des de la seva creació, s'emparà rere les fórmules de la IC. Els comunistes-sindicalistes, orfes polítics, aïllats a la CNT i barallats amb el PCE, hagueren d'enfrontar-se amb la desfeta de manera independent, sense cap organització o tradició sòlida en què recolzar-se. Aquestes condicions estimularen una actitud innovadora, activa i positiva als greus problemes del moviment obrer espanyol.

REFERÈNCIES

- AISA, F., 2005. El laberint roig: Víctor Colomer i Joaquim Maurín mestres i revolucionaris. Pagès, Lleida.
- ALBA, V., 1975. Dos revolucionarios: Joaquín Maurín, Andreu Nin. Seminarios y Ediciones, Madrid.
- BIZCARRONDO, M. i ELORZA, A., 1999. Queridos camaradas: La Internacional Comunista y España, 1919-1939. Planeta, Barcelona.
- BOOKCHIN, M., 1977. The Spanish anarchists: the heroic years, 1868-1936. Free Life. Nova York.
- BUESO, A., 1976. Recuerdos de un cenetista, vol. 1. Ariel, Barcelona.
- BULLEJOS, J., 1972. La Comintern en España – Recuerdos de mi vida. Impresiones Modernas, Ciutat de Mèxic.
- DEUTSCHER, I., 1955. Heretics and Renegades and Other Essays. Hamilton, Londres.
- DÍEZ, X., 2016. El pensament polític de Salvador Seguí. Virus, Barcelona.
- DURGAN, A., 2016. Comunismo, revolución y movimiento obrero en Cataluña 1920-1936. Los orígenes del POUM. Laertes, Barcelona.
- EALHAM, C., 2014. “Una unidad imposible: revolución, reforma y contrarrevolución en la izquierda española, 1917-1923”. La agonía del liberalismo español. Comares, Granada.
- ESCALIERS, J. i UCELAY-DAL, E., 2015. Macià al país dels soviets. Edicions 1984, Barcelona.
- GARNER, J., 2006. “Separated by an “ideological chasm”: The Spanish National Labour Confederation and Bolshevism Internationalism, 1917-1922”, Contemporary European History, XV: III.
- GARNER, J., 2016. Goals and Means: Anarchism, Syndicalism, and Internationalism in the Origins of the Federación Anarquista Ibérica. AK Press, Chico.
- GORKIN, J., 1975. El revolucionario profesional: testimonio de un hombre de acción. Aymá, Barcelona.
- HUMBERT-DROZ, J., 1971. Mémoires de Jules Humbert-Droz. Baccionière, Neuchâtel.
- IBÁÑEZ, J., 1946. Memorias de mi cadáver. El libro perfecto, Ciutat de Mèxic.
- ISR, 1921. Bulletin du Premier Congrès International des Syndicats Révolutionnaires. ISR, Moscou.
- MARTÍNEZ, M. i PAGÈS, P., 2000. Diccionari biogràfic del moviment obrer als Països Catalans. L'Abadia de Montserrat.
- MAURÍN, J., 1932. El Bloque Obrero y Campesino: origen, actividad, perspectivas. CIG, Barcelona.
- MEAKER, G., 1974. The Revolutionary Left in Spain, 1914-1923. Stanford University Press, Stanford.
- PAGÈS, P., 2009. Andreu Nin: una vida al servei de la classe obrera. Laertes, Barcelona.
- PANIAGUA, X., 1974. “La visió de Gaston Leval de la Rússia soviètica el 1921”, Recerques, XIII.
- PEIRATS, J., 1971. La CNT en la revolución española. Ruedo Ibérico, París.
- PÉREZ BARÓ, A., 1974. Els feliços anys vint: memòria d'un militant obrer, 1918-1926. Moll, Mallorca.
- REES, T., 2013. ““Not Completely Communist”: Regionalism and the Spanish Communist Party, 1920-1941”, Twentieth Century Communism, V.
- RIOTTOT, Y., 1997. Joaquín Maurín: De l'anarcho-sindicalisme au comunisme (1919-1936). L'Harmattan, París.
- SANTASUSANA I CORZAN, M., 2016. Quan la CNT cridà independència. Base, Barcelona.
- SOLANO, W., 1974. The Spanish Revolution: The Life of Andreu Nin. ILP, Leeds.
- TOSSTORFF, R., 2009. “The Syndicalist Encounter with Bolshevism”, Anarchist Studies, XVII: II.
- TOSSTORFF, R., 2016. The Red International of Labour Unions (RILU), 1921-1937. Brill, Leiden.
- ZOFFMANN RODRÍGUEZ, A., 2017. “Andreu Nin, Joaquín Maurín y los comunistas-sindicalistas de la CNT: nuevas perspectivas desde los archivos rusos”, La Revolución rusa pasó por aquí. Laertes, Barcelona.

¹²⁸ I. Deutscher, *Heretics and Renegades and Other Essays*, Londres, Hamilton, 1955, p. 10.